

Univerza v Ljubljani

Fakulteta za družbene vede

TADEJA ANŽLOVAR
Mentorica: doc. dr. Melita Poler Kovačič

**USTREZNOST SLOVENSKEGA NOVINARSKEGA
KODEKSA:
PRIMERJAVA KODEKSA NOVINARJEV REPUBLIKE
SLOVENIJE (1991) S KODEKSOM SLOVENSkih
NOVINARJEV (2002)
(diplomsko delo)**

Ljubljana, 2003

HVALA

Da je nastalo to diplomsko delo, se moram zahvaliti mnogim, ki so neposredno ali posredno vplivali na njegovo rojstvo. Imen je preveč, zato si dovoljujem iskreno zahvaliti se le najbolj ključnim osebam: mentorici doc. dr. Meliti Poler Kovačič, staršem in Milošu, sodelavcem na TV Slovenija, prijateljem in znancem. Brez njih bi bila pot do diplome veliko težja, pa tudi veliko manj zanimiva in zabavna.

KAZALO

1.	UVOD	
2.	TEMELJNI POJMI	4
2.1	Morala	4
2.2	Etika	4
2.3	Novinarska etika in profesionalizacija novinarstva	5
3.	NOVINARSKI KODEKS	10
3.1	Etične norme nekoč	10
3.2	Katere kodekse poznamo?	11
3.3	Komu so kodeksi namenjeni?	12
3.4	Novinarska etična pravila – da ali ne?	13
4.	ANALIZA IN INTERPRETACIJA	15
4.1	Kodeks novinarjev Republike Slovenije	15
4.1.1	Prvi člen: Resnično in neponarejeno obveščanje javnosti	15
4.1.2	Drugi člen: Preverjanje informacij	16
4.1.3	Tretji člen: Ločevanje informacij od komentarjev	17
4.1.4	Četrti člen: Popravek	17
4.1.5	Peti člen: Uporaba nezakonitih in nepoštenih sredstev	18
4.1.6	Šesti člen: Zaupnost	19
4.1.7	Sedmi člen: Podkupnina, ločevanje oglasov od novinarskih sporočil	20
4.1.8	Osmi člen: Varovanje človeške osebnosti	20
4.1.9	Deveti člen: Obtožbe in laži	21
4.1.10	Deseti člen: Diskriminacija	22
4.1.11	Enajsti člen: Pravica do zavrnitve naloge	22
4.1.12	Dvanajsti člen: Častno razsodišče	22
4.2	Kodeks slovenskih novinarjev	23
4.2.1	Preambula	23
4.2.2	Novinarsko delo	23
4.2.3	Konflikti interesov	24
4.2.4	Splošne etične norme	25
4.2.5	Pravice novinarjev in razmerja do javnosti	26
5.	PRIMERJAVA	27

6.	USTREZNOST KODEKSA SLOVENSКИH NOVINARJEV	33

7.	SKLEP	41

8.	LITERATURA	44

9.	PRILOGI	

Priloga A: Kodeks novinarjev Republike Slovenije

Priloga B: Kodeks slovenskih novinarjev

1. UVOD

»Človek se je rodil svoboden, vendar je povsod v verigah.«

Jean Jacques Rousseau

Človek ima nedvomno občutek svobode, saj iz vsakdanje izkušnje ve, da lahko izbira. To sicer ni sporno, vprašanje pa je, kaj določa, da izberem tako in ne drugače. Tisto, kar nas usmerja pri odločitvah, so motivi, potrebe, znanje, izkušnje, začenja Jože Šter svoje delo z naslovom *Kaj je moralno* (Šter, 1994: 8).

Za temo svojega največjega uspeha do zdaj sem izbrala novinarski kodeks. Pravila torej, ki naj bi novinarje usmerjala. In ravno, ko sem se lotila pisanja, je kot strela z jasnega udarila novica:

Izola, 10. oktobra (STA) – Skupščina Društva novinarjev Slovenije, s katero so se v Izoli danes začeli tradicionalni novinarski dnevi, je soglasno sprejela novi kodeks slovenskih novinarjev.

Z diplomo ne bo nič, je bila prva misel. Slovenski novinarji so me prehiteli in že ugotovili, da kodeks ne ustreza (več). Ko so se misli o podiranju mojih načrtov nekoliko umirile, se mi je sprejetje novega kodeksa začelo zdeti celo dobro za moje zadnje dejanje pri študiju novinarstva. Moje dvome o novinarskem kodeksu in pomisleke o njegovi primernosti so potrdili novinarji sami, ki so sestavili nov kodeks. Je ta boljši in primernejši od prejšnjega? Bo slovensko novinarstvo odslej kakovostnejše?

Odločitev za temo diplomskega dela je pravilna in na mestu. Glavno vodilo diplomskega dela bo odgovor na vprašanje, v čem je sedanji novinarski kodeks drugačen od prejšnjega. Je še vedno pomanjkljiv? In še: zakaj je bil prejšnji novinarski kodeks neustrezen? Da bodo dognanja utemeljena, bom kodeksa primerjala med seboj; prejšnji novinarski kodeks je nastal na podlagi nemškega, pri novem pa so se snovalci sklicevali na Kodeks ameriškega društva profesionalnih novinarjev (SPJ) in Kodeks Mednarodne novinarke zveze (IFJ).

V diplomskem delu bom preverila domnevo, da je bil nov (prenovljen) sveženj etičnih pravil za novinarstvo nujen. Peter Jančič (2002 c), ki je sodeloval pri pripravi novega kodeksa, celo meni, da bi morala biti sedanja pravila sprejeta že veliko prej.

Tako bom v prvem poglavju razložila temeljne pojme, ki so nujni za obravnavo teme diplomskega dela. Pojasnila bom razlike med moralo in etiko, ki ju nekateri zamenjujejo, nekaj besed bom namenila tudi profesionalizaciji novinarskega poklica. V tretjem poglavju bom navedla nekaj splošnih ugotovitev o novinarskih kodeksih. Če hočemo razumeti zdajšnje kodekse, je dobro vedeti tudi nekaj o njihovi zgodovini, vrstah in argumentih, ki govorijo v prid ali proti novinarskim etičnim pravilom. V četrtem in petem poglavju bom oba kodeksa podrobno analizirala, interpretirala posamezne člene in ju primerjala med seboj. Za to sem določila osem meril, ki se mi zdijo najpomembnejša za kakovostno novinarstvo.

Na podlagi členov, ki so jih avtorji novega kodeksa odpravili, in tistih, ki so v kodeksu novi, bom v šestem poglavju ugotavljala ustreznost Kodeksa slovenskih novinarjev. Tako bom preverila hipotezo, da je Kodeks slovenskih novinarjev (2002) primernejši od Kodeksa novinarjev Republike Slovenije (1991). Zadnji je namreč nastal v razmerah, ki z današnjimi niso primerljive, od takrat je minilo 12 let, naša država in družba pa sta prav od leta 1991 naprej doživljali velike spremembe. Pomembno se je spremenil tudi slovenski medijski prostor. Novinarski poklic je vse bolj dinamičen, poleg tega so družbene spremembe prinesle tudi drugačne oblike pritiskov na delo in status novinarjev. Če je bil temeljni problem novinarstva prej politični pritisk, danes ni več tako. Tako kot v drugih državah, po razvitosti primerljivih ali bolj razvitih od Slovenije, najbolj pritiskajo na novinarje lastniki, organizacije za trženje, velika podjetja, ki so hkrati tudi oglaševalci, in oddelki za oglaševanje v medijskih podjetjih (Repovž, 2001: 40). Poplava novih komercialnih medijev in preoblikovanje lastništva obstoječih sta samo pospešila boj za prevlado na tržišču.

2. TEMELJNI POJMI

2.1 Morala

Različni avtorji pojem morale pojasnjujejo različno. Po Šuštarjevem mnenju (1988: 613) obstaja posebno človekovo dostojanstvo, da se človek zaveda svoje moralne obveznosti, da dela prav in pošteno, kakor tudi svoje odgovornosti za svobodne odločitve in njihove posledice. Šter (1994: 193) ugotavlja, da je morala vrsta družbenega odnosa, da so vsi dužbeni odnosi prepojeni z moralo in da pravzaprav nobena dejavnost ne more obstajati brez morale.

Kovač (1996: 32) pa meni, da družba brez morale ne obstaja in dodaja, da je moral več in vsaka potrebuje nenehne popravke. Dodaja (2000: 79), da je morala zgodovinsko pogojena.

Ahačičeva (1988: 631) izpostavlja dve vrsti morale: *individualno in družbeno*. Individualna je skupek norm določenega človekovega obnašanja in ravnanja, ki jih posameznikova zavest oblikuje glede na njegove odnose s soljudmi in družbo, družbeno moralo pa oblikuje, uzakonja in ščiti vladajoča družba. Podobno kot Kovač tudi Hribar (1991: 5) piše, da brez takšne ali drugačne morale vsakdanje življenje ni mogoče in da se moramo sprti odločati, kaj bomo naredili in kako bomo to, za kar smo se odločili, opravili.

2.2 Etika

Kovač (2000: 79) meni, da je razlikovanje med moralo in etiko nujno, saj gre za razliko med temeljno naravnostjo na dobro in aplikacijo te naravnosti v dani zgodovinski trenutek ali v konkretno družbo. Kadar v to pomembno razliko ne privolimo, smo v veliki nevarnosti, da je za nas vse zelo resno in so za nas vsi moralni predpisi temeljni, ali pa se znajdemo v skušnjavi, da vsako etično zahtevo razumemo le kot trenutni družbeni dogovor in potem vsako etično dejanje zrelativiziramo do te mere, da postane banalno (Kovač, 2000: 79). Pri

etiki torej ne gre za moralo, nadaljuje Kovač (1992: 57-58), gre za človeško in življenjsko držo, ki ni ne-umna, ampak umna, smiselna. Sta pa morala in etika v takšnem medsebojnem razmerju, da je morala predmet etike (Hribar, 1991: 5). Pri tem je etika lahko v dvojnem odnosu do morale. Lahko jo preučuje, lahko pa jo tudi utemeljuje. Po Hribarjevem mnenju etika odgovarja na vprašanje, kako biti in kako delovati.

Day (1991: 2) ugotavlja, da se etika ukvarja z moralno komponento človekovega življenja. Etiko lahko razumemo kot niz načel ali kodeks moralnega ravnanja. Odraža družbeni nazor o pravilnosti in nepravilnosti ravnanja in o razlikovanju med vrlinami in slabostmi (Day, 1991: 2). Etika ni nekaj področnega, ampak je univerzalna, je temelj morale in moralna usmeritev. Etika je pravzaprav univerzalna zahteva, da človek odgovarja na stisko in klic drugega. Morala pa opredeljuje, kako to stori (Poler, 1997: 37-38). Etike, kakršne poznamo iz zgodovine filozofije, so moralo utemeljujoče etike, meni Hribar (1991: 6).

Preden preidem na novinarsko etiko, je dobro povedati tudi to, da v etiki razlikujemo dve glavni področji oziroma pristopa pri obravnavanju moralnosti: teoretično in praktično normativno etiko. Normativno etiko delimo na teleološko, ki predpostavlja, da so za presojo določenih dejanj odločilni nameni, motivi in posledice. Osredotoča se predvsem na kategoriji »dobro« in »vrednota«. Pri deontološki etiki so vrednote, cilji in posledice dejanj manj poudarjeni. Ukvarja se predvsem z »zahtevo izpolnjevanja dolžnosti« in pojmom »norma« (Sruk, 1986: 139, 318). Deontologija je dobila predvsem v Franciji bolj praktičen, uporaben namen, in tako so ustvarili posebne kodekse poklicnih dolžnosti in moralnih norm. Danes poznamo medicinsko, odvetniško etiko ..., pa tudi novinarski etični kodeks, ki upoveduje novinarsko etiko.

2.3 Novinarska etika in profesionalizacija novinarstva

Koširjeva in Polerjeva (1996: 9) ugotavljata, da v svetu in Sloveniji doživljamo renesanso številnih profesionalnih etik, med njimi tudi novinarske, in se

sprašujeta, ali to pomeni, da profesionalna etika v množičnih občilih peša, da izginja. (Košir, Poler, 1996: 9)

Razlikovati moramo med **novinarsko etiko** in **novinarsko moralo**. Novinarska etika je etika novinarjev kot osrednjih oseb medijske realnosti. Je teoretski diskurz o normah, ki so temelj novinarjeve moralne izbire, in o legitimnosti teh norm v dani situaciji (Poler, 1997: 71). Polerjeva (1997: 71) tudi meni, da novinarska morala pomeni konkretno ravnanje novinarjev v določenem času in določenem prostoru, je časovno, krajevno in družbeno pogojena in je niz določenih moralnih standardov oziroma norm.

Novinarstvo gotovo potrebuje neki regulacijski okvir, vendar Kovač (1996: 5) ugotavlja, da zakonska določila ne morejo celostno zajeti nobene dejavnosti ali oblike življenja, seveda tudi časnikarskega delovanja ne, še posebej novinarskega sporočanja. Moralno držo časnikarskega dela je treba graditi še na čem drugem, kar ni zgolj legalizem. Predvsem je pomembno novinarjevo etično znanje (Šter, 1988: 611), saj je novinarjevo delo vedno moralno delovanje, tj. zavestno vplivanje na družbene, medčloveške odnose (tudi že takrat, ko obvešča). Odgovoren novinar poskuša služiti interesu javnosti, ugotavljata Ferguson in Patten (1993: 35-36), najpomembnejši načeli po njunem mnenju pa sta točnost in objektivnost.

Polerjeva (1997: 70) meni, da je treba novinarsko etiko obravnavati na dveh ravneh: kot metaetiko oziroma univerzalni temelj morale, okvir mišljenja, presojanja in ravnanja, in tudi kot umestitev tega temelja v konkretno poklicno etiko, novinarsko etiko. Šuštar (1988: 613) piše, da je predpogoj za etično spoznanje in odločanje čim boljša obveščенost, drugi pogoj pa sta notranja in zunanja svoboda.

V novinarstvu prav zaradi številnih primerov in različnosti problemov, s katerimi se soočajo novinarji, morda na prvi pogled ni prostora za univerzalnost, za etiko. Kljub temu novinarji potrebujejo etično osnovo.

Pred dvema desetletjema je Skornia (v Splichal, 1988: 620) zapisal, da novinarske zaposlitve v profesionalnem smislu nimajo nobenega specifičnega

pomena. Splichal (1988: 620) po McLeodu in Haweleyu navaja osem kriterijev, ki bi morali biti izpolnjeni, da bi novinarstvo postalo profesija:

- opravljati mora specifično in bistveno dejavnost,
- poudarjati mora intelektualne tehnike,
- imeti mora dolgo obdobje specializiranega usposabljanja, v katerem si je mogoče pridobiti sistematično znanje, ki temelji na raziskovanju,
- imeti mora visoko stopnjo avtonomije,
- novinarji morajo sprejemati široko osebno odgovornost za svoje presoje in akcije,
- poudarek mora biti na dejavnosti, ne pa na privatnem ekonomskem pridobivanju,
- razviti mora obsežno samoupravno organizacijo,
- imeti mora etični kodeks, ki se je izčistil v konkretnih primerih.

Če primerjamo novinarstvo z bolj tradicionalnimi in »resničnimi« profesijami, npr. medicino ali pravom, ga lahko označimo kvečjemu za semi-profesijo, predvsem zaradi odsotnosti avtonomije (Splichal, 1988: 621). V novinarstvu ni podeljevanja licenc ali denimo specializacije, kot jo imajo zdravniki in pravniki. Novinarju kršenja etičnih načel torej ne moremo preprečiti, lahko le nehamo kupovati neetične časopise ali gledati neetična poročila (Ferguson, Patten, 1993: 35).

Če premislimo klasične kriterije za definiranje pojma profesija, kot so: 1. individualna odgovornost, 2. samo-organizacija, 3. aplikacija teoretičnega znanja, 4. etični imperativi in 5. zahteva, da je dejavnost za javno (obče) dobro in vključuje altruistične motive, se moramo s Splichalom strinjati, meni Koširjeva (1988: 608). Pa tudi zato, ker novinarstvo še ni razvilo sistematičnega teoretičnega znanja in z njim povezanega izobraževalnega sistema ter monopola nad opravljanjem dejavnosti (Erjavec, 1998: 19). Tako lahko novinarski poklic opravlja kdor koli z minimalnimi družboslovnimi ali drugimi znanji (ekonomija, tehnika, naravoslovje). Novinarji tudi nimajo monopola nad opravljanjem profesionalne dejavnosti in prehajajo v politiko, oglaševanje, odnose z javnostmi.

S problemom profesionalizacije so se ukvarjali tudi drugi avtorji in želeli oblikovati univerzalen obrazec profesionalnih kriterijev. Večina avtorjev med najpomembnejše kriterije profesije uvršča:

- a) sistematično in praktično znanje oz. visoko strokovno izobrazbo,
- b) etičnost,
- c) avtonomijo,
- d) samoorganiziranost (Erjavec, 1998: 17).

Odgovor na vprašanje, ali je novinarstvo poklic ali profesija, torej ni preprost. V demokratičnih družbah naj bi bili množični mediji tisti, ki v imenu javnosti in za različne javnosti opravljajo nadzorno funkcijo oblasti (Poler, 1994: 392). Poleg tega nismo odgovorni le družbeno, ugotavlja Kovač (2000: 85), ampak je naša odgovornost naravnana na konkretno osebo. Pri novinarstvu gre za odnos do ljudi, zato ima etika za profesionalizacijo velik pomen. Vendar po mnenju Hausmana (1990: 7) obsega zapletena pravila, ki ne zagotavljajo rešitev vseh (večine) težav, ki jih lahko imajo novinarji.

Erjavčeva (1999: 34, 35) meni, da je etični kodeks za profesionalne dejavnosti nujno potreben, etične norme pa so najpomembnejši instrument samonadzora profesionalnega vodenja. Profesionalna etika običajno pomeni pogodbeno obveznost v smislu, da morajo člani profesije, ki se povezujejo v združenje, soglašati s kodeksom profesionalne etike. Njihova organizacija ima pravico posameznega člana suspendirati ali izključiti iz organizacije, s tem pa tudi iz profesije. Nasploh velja, da poklicna združenja novinarjev nimajo velike moralne moči in da profesionalna etika še zdaleč ni univerzalna (Splichal, 1988: 623). Poleg tega je komuniciranje usmerjeno k dogodku in etika bi bila nezanimiva in abstraktna, če ne bi bila osredotočena na praktična izkustva. Sploh pa bi morala biti novinarska etika več kot vrsta profesionalne etike (Christians, 1998: 1). Za odgovorno in kakovostno delovanje medijev je vsekakor potrebno delovanje zakonodaje, novinarske samoregulacije ter aktivne in medijsko izobražene javnosti.

Po Skornii (v Splichal, 1988: 622) bi morala idealna medijska organizacija omogočati medijem:

1. da bi imeli zaposlene samo usposobljene, izobražene novinarje, ki bi se polno zavedali učinkov svojega delovanja,
2. na voljo bi imeli čas, kadre, sredstva in svobodo, ki so potrebni za poročanje in intepretiranje novic po svoji presoji,
3. plače in zaposlitvena varnost bi ustrezala pomembnosti profesije.

Tudi slovenski novinarji si prizadevajo vzpostaviti svoj poklic kot profesijo in tako preseči stanje, za katero sta bila značilni transmisijska vloga množičnih občil in partijska »poslušnost« novinarjev družbenopolitičnih delavcev (Košir, 1993: 1233). Dokaz za to je že leta 1991 sprejeti kodeks. Splichal (1988: 620) meni, da bi zelo malo storili za novinarsko profesionalno etiko, če bi se ukvarjali predvsem ali celo samo s kodeksom. Od družbenih okoliščin je odvisno, v kolikšni meri se znotraj nekega poklica razvije neka specifična poklicna etika. Jean-Claude Bertrand (2003: 36) s francoskega inštituta za tisk pa pravi, da bi morali novinarji upoštevati tudi nevladne instrumente, ki omogočajo, da novinarji prisluhnejo javnosti in da so ji odgovorni. Te instrumente je poimenoval sistemi medijske odgovornosti, bistvena med njimi je visoka izobrazba novinarjev, in dobro bi bilo, da bi bil seznam sistemov medijske odgovornosti dodan k vsakemu že obstoječemu kodeksu novinarske etike.

3. NOVINARSKI KODEKS

3.1 Etične norme nekoč

Termin »kodeks« izvira iz latinske besede »codex« in bi ga v slovenščino lahko prevedli z besedico zakonik ali zbornik zakonov (Šafar, 1973: 341). Najbolj znan je Justinijanov kodeks, to je zbornik odlokov in odredb rimskih cesarjev, kodeks novinarske etike pa je pojav novejšje svetovne zgodovine (Jančič, 1990: 1138). Etične norme so bile tako v novinarski profesiji prvič kodificirane v zgodnjih 20-ih letih 20. stoletja. Francozi naj bi »Charte des devoirs professionnels des journalistes français« sprejeli leta 1918. Bervar (2002: 23) pa piše, da naj bi prvi novinarski kodeks nastal že leta 1910 v Ameriki – šlo je za Etični kodeks za časopise, leta 1913 je nastal Creed of the Industrial Press – nekakšna veroizpoved za industrijski tisk, tri leta kasneje pa so oblikovali standarde v praksi poslovnih časopisov (Standards of practice for business papers). Očitno so takrat pisali večinoma o poslu, trgovanju in industriji. Šele leta 1923 je Ameriško združenje časopisnih urednikov sprejelo kodeks novinarske etike, tri leta pozneje so prav tako v Ameriki sprejeli kodeks poklicnih novinarjev – »Society of Professional Journalists, Sigma Delta Chi, Code of Ethics.«

Leta 1936 je kodeks oblikovala angleška nacionalna zveza novinarjev. Skoraj hkrati (v dvajsetih letih 20. stoletja) so se začeli tudi poskusi številnih vladnih in nevladnih organizacij, da bi ustvarili nadregionalne in internacionalne kodekse novinarske etike. Najstarejši tak poskus je verjetno iz leta 1926 »Code of Journalistic Ethics«, ki so ga sprejeli na prvi panameriški konferenci tiska v Washingtonu. Ta kodeks so oktobra 1950 potrdili in sprejeli kot vodilo vse-ameriške novinarske organizacije (Inter-American-Press Association) na kongresu v New Yorku. V okviru Združenih narodov je potekala prva razprava o mednarodnem kodeksu novinarske etike pred približno petdesetimi leti. Med letoma 1950 in 1952 je podkomisija za svobodo informiranja in tisk pripravila osnutek mednarodnega kodeksa novinarske etike na področju informiranja.

Omeniti velja še dve evropski deklaraciji. Mednarodno združenje novinarjev je v Bordeauxu leta 1945 sprejelo deklaracijo o dolžnostih novinarjev. Novinarske organizacije (sindikati) šestih držav Evropske unije pa so leta 1971 v Münchnu sprejele deklaracijo o dolžnostih in pravicah novinarjev. (Jančič, 1990: 1141)

3.2 Katere kodekse poznamo?

Na globalni ravni novinarstvo nima sprejetega univerzalnega etičnega kodeksa, poznamo pa dve vrsti kodeksov: profesionalni, ki so splošni in jih določijo pripadniki neke profesije, da z njimi začrtajo svoje moralne vrednote, in institucionalni, ki jih sprejmejo medijske ustanove (Shoemaker in Reese v Erjavec, 1999: 36).

Obstoječi nacionalni kodeksi se med seboj bistveno razlikujejo. Standardi, ki jih vsebujejo, izvirajo iz koncepcij, ki so v glavnem sprejete povsod po svetu, snovalci kodeksov pa jih različno formulirajo in različno interpretirajo. Jančič (1990: 1139-1140) je kodekse novinarske etike razdelil v naslednje skupine:

- **OBVEZUJOČI IN PROSTOVOLJNI**

(obvezujoči ob nespoštovanju pretijo s kaznijo, pri prostovoljnih pa je kazen kvečjemu izguba ugleda med profesionalnimi kolegi),

- **INTERNI IN EKSTERNI**

(interni so formulirani znotraj medijev in največkrat služijo zaščiti zaposlenih v medijih, eksterni so formulirani zunaj medijev in ponavadi varujejo predvsem uporabnike – bralce, gledalce, poslušalce, oglaševalce),

- **SPLOŠNI IN SPECIFIČNI**

(lahko obvezujejo vse oblike množičnega komuniciranja, lahko vključujejo vse, kar je komunicirano, nanašajo se lahko na natančno opredeljene vidike množičnega komuniciranja, lahko so namenjeni zelo ozkemu področju znotraj medijske industrije: recimo le področje časopisnega oglaševalskega dela),

- **KODEKSE LAHKO RAZDELIMO GLEDE NA SUBJEKT, KI GA V PRVI VRSTI ŠČITIJO**

(potrošnik, delavec, zaposlen v množičnih medijih, interes lastnika, interes odgovornega za vsebino),

- **NACIONALNI ALI MEDNARODNI**

(npr. Deklaracija pravic in dolžnosti novinarjev, ki je bila sprejeta na srečanju predstavnikov novinarskih združenj šestih držav Evropske unije v Münchnu novembra 1971; Kodeks slovenskih novinarjev),

- GLEDE NA NARAVO KODEKSOV

(kodeksi časti, sindikalna pravila, instrukcije in regulacije z bolj ali manj administrativno namero).

Meyer (1991: 17) pa pravi, da v novinarski etiki obstajata dve vrsti kodeksov. Eni so javni, formalno sprejeti in določajo, kako naj se novinarji vedejo v svojem poklicu. Drugi kodeksi so nenapisani, skriti v zavesti novinarjev. Težje jih je določiti in analizirati, so pa učinkovitejši.

3.3 Komu so kodeksi namenjeni?

Iz prejšnjega podpoglavja je jasno, da je možnosti več. Če je kodeks interne narave, ščiti predvsem zaposlene v medijih, medtem ko eksterni varujejo pretežno občinstvo ali oglaševalce. Skoraj vsem kodeksom pa je mogoče določiti skupen namen, ki ga Jones (1980: 19) predstavlja v treh točkah:

- zaščititi tiste, ki jim je komuniciranje namenjeno, pred neodgovorno, protidružbeno ali propagandno rabo medijev,
- zavarovati zaposlene v komunikacijski industriji, da ne bi bili prisiljeni ravnati neodgovorno, ponižujoče ali kakor koli v nasprotju z lastno vestjo,
- zagotoviti odprte kanale komuniciranja – tako tiste navzgor kot tudi one navzdol.

Kodeksi novinarske etike so sestavljeni bolj ali manj prostovoljno v okviru profesije. Težav ne rešijo, so pa ena od možnih poti k odgovornosti in verodostojnosti. Stvar profesije je odločitev, ali bo to pot ubrala ali ne, pa tudi, kako jo bo. (Jančič, 1990: 1143)

3.4 Novinarska etična pravila – da ali ne?

Novinarstvo potrebuje etični okvir, še posebej, če upoštevamo misel Edvarda Kovača (1996: 7), da lahko meč, pero ali kamera človeka uničijo ali pa ga zaščitijo. Kot pravi Erjavčeva (1988: 29), kodeksi novinarske etike opredeljujejo standarde novinarskega delovanja in predstavljajo kriterije za novinarsko samokritiko in zunanjo kritiko. Sicer so mnenja o kodeksih v stroki še zmeraj zelo različna. Zagovorniki trdijo, da so zapisana pravila edini način, ki zagotavlja, da moralne sodbe niso prepuščene individualnim interpretacijam. Menijo tudi, da je bolje, da so okviri jasni vsem in da kodeks ni le bič, ki visi nad avtorjem prispevka, ampak tudi njegova obramba, saj se lahko novinar, ki se dosledno drži poklicnih etičnih meril, pri obrambi vselej sklicuje nanje (Bervar, 2002: 27). Po mnenju Hausmana (1990: 100) je etični kodeks prvi korak k razumevanju in ločevanju med tem, kaj je in kaj ni profesionalno novinarsko ravnanje.

Nasprotniki pa kodekse doživljajo kot omejitvev, kot vrsto samocenzure, odmik od neodvisnosti in avtonomnosti, ki sta pogoja za svobodni tisk. Trdijo, da so kodeksi splošni in nenatančni in zato ne najbolj uporabni pri odločanju med različicami in odtenki v reševanju etičnih zagat. Nekateri kritiki tudi menijo, da je kodeks zgolj spisek majavih prepovedi in utopičnih želja. Poleg tega nekateri menijo, da so kodeksi odsev vizije sveta predvsem moških diplomiranih novinarjev, ki živijo v urbanem, razvitem okolju in imajo spodobno plačo. Ne ukvarjajo pa se s problemi žensk, revnih, etničnih manjšin (Bervar, 2002: 41).

Etične norme novinarjev ne smejo biti v nasprotju s splošnimi človeškimi vrednotami, vendar morajo vsebovati tudi specifično dimenzijo. Res pa je, da so dejanske situacije zelo različne, splošna pravila velikokrat ne pridejo v poštev, posebnih pa ni mogoče ustvarjati za vsak primer posebej. Zato se včasih zdi, da so kodeksi v svojih določbah preohlapni in da o tem, ali bo kodeks upošteval ali ne in v kolikšni meri, spet presoja posameznik. Tako Novak (1988: 636) meni, da je novinarski kodeks nepotreben in nepomemben. Namesto tega bi morali bolj uveljavljati odkrito in neovirano svobodno polemiko – etiko poklica, etiko odgovornosti pred javnostjo. Za to niso potrebne neke posebne norme. Lahko bi

tudi pomislili, da kakovostni mediji ne potrebujejo nadzora. Vendar noben medij ali novinar ni samo slab ali dober. Praviloma noben medij noče sam od sebe sprejeti nobenega sistema medijske odgovornosti, ne notranjega, ne zunanjega (Bervar, 2002: 41).

Ne smemo pa pozabiti, da gre pri vsem, kar novinarstvo počne, za odnos do ljudi, ugotavlja Koširjeva (1996: 11-14); obveščanje oziroma novinarska dejavnost je namreč usmerjena na naslovnika. Kodeksi novinarske etike imajo skupni temelj, meni Hausman (1990: 100). Ta je, da njihova načela izhajajo iz profesionalnih dejanj in temeljijo na zdravi pameti ter izkušnjah.

V nadaljevanju bom pojasnila načela Kodeksa novinarjev Republike Slovenije, ki so ga sprejeli leta 1991, in Kodeksa slovenskih novinarjev, sprejetega leta 2002. Z analizo in primerjavo bom skušala ugotoviti ustreznost novega kodeksa. Ne dolgo pred njegovim sprejetjem je namreč večina novinarjev in strokovnjakov menila, da je bil obstoječi kodeks dobra podlaga za utrjevanje poklicne etike (Bervar, 2002: 28), člani posebne skupine, ki so razpravljali o kodeksu, pa so se strinjali, da bi ga bilo dobro dopolniti samo v nekaterih členih, pri katerih se je v praksi pokazalo, da so ovira novinarskemu poklicu.

4. ANALIZA IN INTERPRETACIJA

4.1 Kodeks novinarjev Republike Slovenije

Kodeks novinarjev Republike Slovenije je sprejelo Društvo novinarjev Slovenije konec novembra 1991 v Gozdu Martuljku. Prej je veljal Kodeks poklicne etike jugoslovanskih novinarjev, ki ga je leta 1988 v Novem Sadu sprejela Zveza novinarjev Jugoslavije. Pravila, ki so veljala pred jugoslovanskim kodeksom, so bila v treh desetletjih večkrat spreminjana in dopolnjevana. Najprej so bila napisana v stotih besedah, leta 1988 je bilo besedilo enajstkrat daljše¹ (Đurić, 1986: 37). Kodeks novinarjev Republike Slovenije je podoben nemškemu kodeksu o tisku, obsega 12 členov in 19 smernic.

4.1.1 Prvi člen: Resnično in neponarejeno obveščanje javnosti

Prvi člen novinarju nalaga resnično poročanje, ki ne sme biti ponarejeno. Novinarjevo delo je namreč, da si prizadeva za resnico in jo objavlja; nič več in vsekakor nič manj (Pippert, 1989: 3). Pippert (1989: 3) nadaljuje, da bi moral novinar poročati resnično ne glede na to, ali dela za medijsko hišo v Washingtonu, za podeželski tedenski časnik ali pa za specialno revijo. Isto velja za politične komentatorje, preiskovalne in specializirane novinarje. Day (1991: 70-72) opozarja na tri glavne vzroke za resnično poročanje kot temeljno načelo: nepopolnost v komunikaciji zmanjša človekovo neodvisnost, resnica predstavlja spoštovanje osebe tako, da jo obravnavamo kot cilj in ne kot sredstvo za doseg cilja, in še: resnicoljubnost gradi zaupanje med ljudmi ter med ljudmi in družbenimi institucijami. Sandersova (2003: 41) pa meni, da je resnica potrebna za verodostojnost, pomembne pa so tudi novinarjeve vrline, ki se nanašajo na verodostojnost njegovega odnosa do drugih. Za katero koli komunikacijo, še piše Sandersova (prav tam), je pomembna vera v resnicoljubnost. Prvi člen Kodeksa novinarjev Republike Slovenije pravi, da mora novinar poročati le na

1. Najtežje etične napake, povzete iz kodeksa jugoslovanskih novinarjev: laž, polresnica, zapoznena resnica, olupševanje, nihilizem, ponaredek, akviziterstvo, enostranskost, samovolja, hlapčevstvo odtujenim centrom politične in gospodarske moči, izogibanje odgovoru, nespoštovanje pravice do polemike, ogrožanje dostojanstva, obrekovanje, seganje v privatno življenje ljudi, o katerih pišemo, nekolegialnost (Đurić, 1986: 37).

podlagi dejstev, torej je že tukaj izključen komentar, kar posebej obravnava tretji člen. Razlikovanje med informacijo in komentarjem je po Polerjevi (1997: 120) ena od dolžnosti, ki jih mora novinar uresničevati za doseganje točnosti oziroma verodostojnosti. Druge dolžnosti so še: navajanje vira informacije, preverjanje informacije, natančnost, zagotavljanje vsestranskega, celovitega, raznolikega, uravnoveženega in razumljivega novinarskega sporočila s prepovedjo ponarejanja in popačenja informacije. Prav ponarejanje in prikrivanje informacij novinarju prepoveduje prvi člen kodeksa, ostale dolžnosti obravnavajo drugi členi. Prvi člen obsega tudi pravico neoviranega zbiranja in posredovanja informacij. Prva smernica novinarju dovoljuje, da s predvolilnih zborovanj lahko sporoča tudi stališča, s katerimi se ne strinja. Druga smernica pravi, da morajo biti sporočila oblasti, strank, združenj ali društev posebej označena, zlasti kadar niso uredniško obdelana.

4.1.2 Drugi člen: Preverjanje informacij

Menim, da je področje, ki ga obravnava drugi člen, po pomembnosti takoj za resničnim obveščanjem. Informacije mora novinar skrbno preveriti, govorice in ugibanja pa označiti. Nezdržljiv s kodeksom je plagiat, pri anketah javnega mnenja pa kodeks priporoča objavljane metod raziskovanja. Priporoča tudi dopolnjevanje ilustracij s pojasnilom. V smernici je določeno, da naj krajšave ali dopolnila prispevkov ne spremenijo izvirnikov in ne dopuščajo napačnih sklepov. Drugi člen posebej obravnava tudi intervju in določa, da je intervju neoporečen takrat, ko intervjuvanec odobri končno verzijo. Pri povzetku mora novinar navesti vir. O embargu je določeno, da je ta sprejemljiv le, če je v korist informiranja. Embargo je prostovoljen dogovor med virom in mediji, spoštovanje pa ima smisel le, če gre za strokovno utemeljen razlog. Podrobno je obravnavano področje pisem bralcev, smernica vsebuje kar sedem določb.

Če novinar informacijo preveri, si s tem pridobi zaupanje javnosti in vira, sebe pa zaščiti pred neresničnim pisanjem, lahko tudi pred tožbo. Dokaže, da resno jemlje svoje delo, s tem pa tudi javnost in vir. Javnost dobi točne podatke, obveščena je o različnih vpletenih straneh in njihovih stališčih. Tako dobi celostno predstavo o dogodku in si lahko o njem ustvari svoje mnenje.

Novinarju zaupa, pa tudi mediju, za katerega novinar dela. Če bo novinar preverjal informacije, govorice in ugibanja pa označil, mu bo tudi vir bolj zaupal in mu bo tudi v prihodnje nudil informacije. Tistemu, ki bo hotel novinarja in javnost zavesti, pa to ne bo uspelo, ker bo novinar informacije preveril. Tudi predmet upovedovanja je lahko napačno predstavljen, če informacij o njem novinar ne preveri. Prav tako lahko pride do velike škode za predmet, če medij objavlja neoznačene govorice in ugibanja.

Podobno je pri označevanju ilustracij; če novinar upošteva določila kodeksa, javnost ni zavedena. Kodeks natančno določa, da morajo biti pisma bralcev jasno označena, podpisana s polnima avtorjevima imenom in priimkom, tudi za pisma bralcev velja, da se potvorjenih ne objavlja. Po kodeksu imajo bralci tudi pravico, da se njihovih pisem brez njihovega soglasja ne krajša ali spreminja.

4.1.3 Tretji člen: Ločevanje informacij od komentarjev

Ta člen pravi, da je novinar dolžan ločiti informacijo od komentarja in da mora biti razlika med njima razvidna. S tem, ko novinar ločuje informacije od komentarjev, poroča kakovostno, saj je že v prvem členu zapisano, da poroča le na podlagi dejstev in dokazil. Novinar torej poroča in ne komentira, sploh če o temi ni natančno poučen. Novinar v prispevku zna ločiti informacije od komentarja, javnost pa največkrat ne, zato je tako poročanje lahko zavajajoče. Hkrati si javnost lahko ustvari napačno mnenje. Če novinar ne ločuje informacij od komentarjev, se zdi, kot da je vir posredoval informacije, ki so v resnici komentar. Novinar s takim poročanjem torej lahko povzroči škodo viru, pa tudi predmetu upovedovanja.

4.1.4 Četrti člen: Popravek

Ta člen določa, da sta novinar ali njegovo uredništvo dolžna napačno informacijo nemudoma in samoiniciativno popraviti. V popravku mora biti razvidno, da je bila prejšnja informacija napačna, popravek je obveznost uredništva in je ni mogoče obiti z objavo bralčevega pisma. S tem, ko novinar popravi napako, dokaže, da pri pisanju ni imel slabih ali zavajajočih namenov.

Polerjeva (1997: 139) meni, da bi maksima, da popravkov ni treba objavljati (ob domnevi, da se napake dogajajo, ker se jim v celoti ni mogoče izogniti), spodkopala verodostojnost novinarskega sporočanja. Seveda pa že upoštevanje prejšnjih načel pomeni previdnost, da bi se napakam izognili. Novinar pridobi zaupanje javnosti, ki verjame, da bo, če ne bo dobila pravih informacij, o tem obveščena tudi v prihodnje. Sicer pa menim, da je takojšen odziv na napako samoumeven. Upoštevanje tega člena pomeni tudi dobro sodelovanje z virom informacij. Dobro je, da javnost izve za napake, saj bi bila sicer lahko napačno informirana. Če novinar ali uredništvo priznata napako, se odzoveta in jo popravita, to za vir pomeni resnost, novinarju zaupa in mu še naprej nudi informacije. Škodo, ki bi zaradi napake nastala za predmet upovedovanja, lahko uredništvo in novinar z objavo popravka zmanjšata ali preprečita. Seveda pa s popravkom ne moremo vzpostaviti prejšnjega stanja, zato se novinar ne bi smel vnaprej zanašati na popravek, češ če se bom zmotil, bom to pač popravil (Poler, 1997: 141).

4.1.5 Peti člen: Uporaba nezakonitih in nepoštenih sredstev

Ta člen novinarju odsvetuje uprabo nezakonitih in nepoštenih sredstev pri zbiranju informacij, novinar se mora pri svojem delu predstaviti, ne sme potvarjati identitete in mora pri raziskovanju upoštevati omejitve iz Ustave, zakonov in zaradi človeške časti. Javni interes ne opravičuje kaznivih in nemoralnih dejanj, ob nesrečah in katastrofah pa ima reševanje prednost. Če novinar to upošteva, spoštuje človekovo dostojanstvo in ne poroča za vsako ceno. Tako si lahko zagotovi tudi večji ugled pri javnosti in viru. Dober novinar je pošten in odgovoren, zato ne more ravnati proti zakonu in nepošteno. Z upoštevanjem dokaže, da ni le vešč svojega poklica, ampak je tudi pošten in spoštljiv do drugih ljudi. Spoštovanje tega člena vpliva na odnos med virom in novinarjem, viru pa omogoči izogibanje neprijetnim dogodkom, do katerih bi lahko prišlo, če novinar tega člena ne bi upošteval. Menim, da ta člen pomeni tudi zaščito predmeta upovedovanja, saj določa, da novinar pri svojem delu ne more prek vseh meja. Pomeni izognitev škodi, ki bi jo utrpel predmet, če bi novinar informacije pridobival nezakonito in nepošteno.

4.1.6 Šesti člen: Zaupnost

Ta člen usmerja odnos med novinarjem in virom. Novinar je dolžan spoštovati zaupnost, ki jo je zahteval informacijski vir, spoštovati mora poslovno skrivnost in ima pravico, da ne razkrije vira informacije. Tako naj bi bila po mnenju nekaterih filozofov zaupnost prvotna in najpomembnejša dolžnost (Day, 1991: 129). O viru informacij pa Day (1991: 134) meni, da je osnova za dobro preiskovalno novinarstvo, vendar bi brez zagotovila za anonimnost marsikateri vir usahnil. Obljuba zaupnosti viru lahko vodi tudi k odkrivanju podkupovanja ali drugih nelegalnih dejanj (Day, 1991: 130). Ob tem Day (1991: 132, 133) omenja tri razloge za zagotavljanje načela zaupnosti: z zaščito osebnih informacij in znanja novinar skrbi za človekovo neodvisnost, zaupnost je temelj za zaupanje med posamezniki v družbi, in še: zaupnost je cilj družbene koristnosti. Šesti člen Kodeksa novinarjev Republike Slovenije še določa, da naj se novinar ne bi ukvarjal z obveščevalno dejavnostjo, ločeval naj bi politično in novinarsko delovanje. Spoštovanje zaupnosti je sicer dobra in pozitivna lastnost, a pri tem členu se postavi vprašanje novinarjeve odgovornosti. Primarno je namreč odgovoren javnosti in ne viru, upoštevanje tega člena pa pomeni prikrievanje in s tem izgubo zaupanja javnosti. Najbrž pa si s spoštovanjem zaupnosti novinar pridobi zaupanje vira, a to ni pomembnejše od zaupanja javnosti. Upoštevanje smernic o obveščevalni dejavnosti in ločevanju novinarskega od političnega delovanja je za novinarsko dejavnost dobro, saj zagotavlja verodostojnost in čim bolj "objektivno" ter nepristransko poročanje. Določila o zaupnosti imajo velik pomen tudi za javnost, vendar njihovo upoštevanje pomeni za naslovnika nepopolno obveščeno in lahko pri njem povzroči drugačno interpretiranje informacije, kot kadar je vir znan. Če se novinar ne ukvarja z obveščevalno dejavnostjo in ločuje med novinarstvom in morebitnim političnim udejstvovanjem, mu javnost zaupa, je bolj nepristransko obveščena. Če novinar spoštuje zaupnost in vira ne razkrije, si pridobi ali poveča njegovo zaupanje, hkrati si zagotovi nove informacije. Lahko pa vir zaupnost izkoristi v svoj prid. Če novinar meša svojo dejavnost z obveščevalno dejavnostjo, lahko poroča pristransko, kar vir hoče in to izkoristi (npr. politiki) v svoj prid. Ločevanje novinarstva in politike je nujno, da ne bi prišlo do pristranskega in zavajajočega poročanja.

4.1.7 Sedmi člen: Podkupnina, ločevanje oglasov od novinarskih sporočil

Ta člen pravi, da so akviziterstvo, sprejemanje podkupnine ali objavljanje informacij v korist zunanje naročnika nezdržljivi s kodeksom. Prav tako morajo biti oglasi ločeni od novinarskih sporočil. Neupoštevanje določil sedmega člena lahko slabo vpliva na novinarjevo verodostojnost in ugled. Če bi novinar ravnal v nasprotju s tem določilom, bi kršil že prvi člen, ki govori o neponarejenem obveščanju in poročanju na podlagi dejstev. Novinar naj bi torej poročal neodvisno od podkupnine ali koristi zunanje naročnika. Smernica o ločevanju oglasov od novinarskih sporočil ima podoben pomen kot določilo o ločevanju informacije in komentarja. Podobno kot pri prejšnjih členih velja, da lahko pride do zavajanja javnosti.

4.1.8 Osmi člen: Varovanje človeške osebnosti

Ta člen določa varovanje človeške osebnosti pred neupravičenim in senzacionalističnim razkrivanjem v javnosti, posebna pozornost je potrebna pri nesrečah, boleznih, otrocih. Nihče ni kriv, dokler ni obsojen, novinar naj ne bi povečeval kriminala in nasilja, previden mora biti pri objavi imen in slik storilcev in žrtev, posebno zaščito zaslužijo žrtve in svojci storilca. Osmi člen ima še smernici o jubilejih in boleznih. Objave o jubilejih osebnosti, ki ne opravljajo izpostavljenih javnih funkcij, so dopustne s soglasjem prizadetega, bolezni pa praviloma niso predmet novinarskega poročanja. Aids, denimo, pomeni danes resen izziv za medije (Day, 1991: 105). Kljub obsežnemu ozaveščanju javnosti o tej bolezni, je stigma še vedno njena posledica, kar pogosto pomeni izgubo službe, odtujitev od prijateljev in sorodnikov ter celo izključitev iz šole (prav tam). Day (1991: 98, 99) za pomembnost spoštovanja zasebnosti navaja štiri vzroke:

- če novinar ne objavlja zaupnih osebnih informacij, prispeva k neodvisnosti človeka; ta bolj zaupa in verjame, da javnosti ni treba vedeti vsega,
- spoštovanje zasebnosti lahko ščiti pred zaničevanjem in posmehovanjem,
- zasebnost sproži mehanizem, s katerim lahko nadziramo ugled,

- zasebnost je koristna tudi pri zagotavljanju distance do drugih in za uravnavanje stopnje socialnih interakcij.

Po osmem členu bi moral biti novinar še posebej previden, saj gre za človeško osebnost. Če novinar spoštuje določila tega člena, javnost še vedno lahko dobi najpomembnejše informacije. Day (1991: 111) še piše, da bi morala etika spoštovanja zasebnosti temeljiti na moralnih vrednotah – načelih spoštovanja osebe kot cilja, družbene koristi in pravičnosti. Za javnost pa je pomembno tudi določilo o prepovedi povelečevanja kriminala. Največji pomen ima ta člen za predmet upovedovanja, za udeležence nesreč in tragedij, žrtve in domnevne storilce. Če novinar upošteva določila osmega člena, predmetu upovedovanja ne povzroči tolikšne škode, kot bi jo, če bi senzacionalistično poročal o nesrečah, objavljaj slike in imena in podobno. Polerjeva (1997: 150) meni, da maksima, ki dovoljuje objavo prispevkov, v katerih novinar povelečuje ali spodbuja zločin in nasilje, ne more postati univerzalna, saj je v nasprotju z zahtevo, da je treba človeka vedno obravnavati kot cilj in ne kot sredstvo. Posebej je treba upoštevati določilo o krivdi; če ga novinar ne upošteva, lahko predmetu upovedovanja povzroči veliko škodo.

4.1.9 Deveti člen: Obtožbe in laži

Ta člen pravi, da so neutemeljene obtožbe, laži in klevete v nasprotju z novinarskim kodeksom. Etično naravnani novinar v svojih prispevkih ne laže, ne obtožuje in ne kleveta, saj si sicer hitro zapravi ugled. Poleg tega so laži in klevete v popolnem nasprotju z etičnimi določili o spoštovanju osebe. Tako ravnanje je v nasprotju tudi z najpomembnejšim prvim določilom o resničnem obveščanju na podlagi dejstev. Tudi tretji člen govori o ločevanju med informacijo in komentarjem. Laži in neutemeljene obtožbe ne sodijo med informacije, pa tudi komentar niso. Če novinar laže in kleveta, je javnost zavedena, saj ne more vedeti, da poročanje ni resnično. Ta člen ima za predmet upovedovanja največji pomen. Neutemeljene laži, obtožbe in klevete mu povzročijo veliko škodo in slabo vplivajo na njegov ugled.

4.1.10 Deseti člen: Diskriminacija

Ta člen pravi, da so diskriminacija, žalitev verskih čustev, vojno hujskaštvo in netenje mednacionalnih trenj nezdržljivi s kodeksom. Z upoštevanjem tega člena se novinar izogiba senzacionalizmu in varuje človeško osebnost, kar določa že osmi člen. Dokaže, da spoštuje ljudi in da je naravnani k nepristranskemu poročanju. Če novinar spoštuje deseti člen, ohrani ali pridobi ugled. Neupoštevanje tega določila ima za javnost negativne posledice. S takim ravnanjem novinar ponižuje, žali in povzroči nestrpnost v javnosti.

4.1.11 Enajsti člen: Pravica do zavrnitve naloge

Ta člen dovoljuje novinarju, da zavrne nalogo, če je v nasprotju s kodeksom in osebnim prepričanjem. Nihče mu ne sme spreminjati izdelkov, ima pravico podpisati prispevek, za nepodpisanega pa prevzame odgovornost uredništvo. Novinar je pri svojih odločitvah svoboden, o avtorstvu odloča sam, prav tako o podpisu. Menim, da ta pravica nima najugodnejših posledic za javnost. Prav je, da so naslovniki obveščeni o avtorju prispevka, tako lahko sami presodijo verodostojnost prispevka. Dobro je tudi, da prispevka brez novinarjevega soglasja ne sme spreminjati nihče. Le novinar pozna dejstva in okoliščine, v katerih je prispevek nastal. Če mu brez soglasja spremenijo izdelek, ta lahko postane pristranski in brez pomembnih podatkov. Omeniti velja tudi, da je pravica novinarja zapisana le v prvem in tem členu, ostali členi zapovedujejo ali prepovedujejo.

4.1.12 Dvanajsti člen: Častno razsodišče

Ta člen določa, da se je novinar dolžan odzvati vabilu častnega razsodišča in spoštovati njegove razsodbe. S spoštovanjem te določbe novinar izkaže spoštovanje, pripravljenost na zagovor in to, da upošteva etična pravila in resno jemlje svoj poklic. Z ravnanjem, kot ga določa zadnji člen, lahko novinar ohrani zaupanje javnosti ali pa ga ponovno pridobi, če ga je izgubil. Tako ravnanje je v prid dobremu imenu in dostojanstvu stroke in novinarja. Javnost novinarju, ki se odzove vabilu častnega razsodišča in upošteva razsodbe, bolj zaupa in njega in

njegovo delo obravnava resneje. To za javnost pomeni, da je novinarju za napako, ki jo je storil, žal, da se je pripravljen opravičiti in da bo drugič previdnejši. Odziv na vabilo častnega razsodišča in upoštevanje razsodbe je pomembno tudi za vir in predmet upovedovanja. Ob neresničnem pisanju dobita zadoščenje in škoda se vsaj nekoliko omili.

4.2 Kodeks slovenskih novinarjev

Kodeks slovenskih novinarjev je sprejela skupščina Društva novinarjev Slovenije na novinarskih dnevih 10. oktobra 2002 v Izoli. Kodeks je sestavljen iz preambule, ki opisuje poslanstvo medijev, in členov, ki določajo pravila, kako poslanstvo opravljati. 27 členov je zajetih v štirih poglavjih. Kodeks se zgleduje predvsem po kodeksih Ameriškega društva profesionalnih novinarjev (SPJ) in Mednarodne novinarske zveze (IFJ).

4.2.1 Preambula

V preambuli je zapisano, da je prvo vodilo dela novinarjev pravica javnosti do čim boljše obveščenosti. Novinar mora braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij, dolžan je predstavljati celovito sliko dogodkov in svoje delo opravljati vestno.

4.2.2 Novinarsko delo

Prvo poglavje določa pravila ravnanja novinarjev. Poleg členov, ki so enaki ali podobni členom v Kodeksu novinarjev Republike Slovenije in so podrobneje pojasnjeni že v prejšnjem poglavju, je tudi nekaj novih določb.²

Drugi člen pravi, da mora novinar pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskušati pridobiti tudi odziv tistih, ki jih te obtožbe zadevajo.

Četrty člen pravi, da mora novinar, kadar je le mogoče, navesti vir informacije.

2. Določbe, ki so podobne ali enake tistim iz Kodeksa novinarjev Republike Slovenije, v tem poglavju niso podrobno analizirane.

Sedmi člen pravi, da novinar ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral, ali ponarejati dokumentov. Tudi ta člen ima pomembno vlogo pri verodostojnosti novinarjevega poročanja. Če pomembne informacije zamolči, je podobno, kot bi lagal. Javnost mu ne verjame več, izgubi zaupanje vanj, prav tako vir.

Deseti člen, ki govori o nedovoljenih načinih zbiranja podatkov, ima dodatek, v katerem piše, da mora javnost vedeti, ali je novinar podatke zbral na nedovoljen način, ker jih sicer ne bi pridobil. Člen, ki prispeva k novinarjevi poštenosti in k njegovemu pogumu, sicer dovoli novinarju zbirati informacije na nedovoljen način, a pri tem računa na njegovo vest in presojo, kdaj to lahko stori in ali je to upravičeno. Poudarjena je zavezanost informiranju javnosti. Ta člen je pomemben tudi za vir in predmet upovedovanja, saj lahko ob upoštevanju tega člena javnost dobi več informacij, kot bi jih, če novega dodatka ne bi bilo.

Dvanajsti člen, ki določa, da mora novinar razkriti, ali je vpleten v dogodke, o katerih poroča, oziroma se iz njih izločiti, ima največji pomen za javnost, saj je na prvem mestu njena pravica do obveščенosti. Če je novinar vpleten v dogodke, o katerih piše, bo njegovo poročilo gotovo drugačno, kot če ni. Lahko pride celo do pristranskega poročanja. Sicer pa menim, da etično naravnano novinar o dogodkih, v katere bi bil vpleten, najbrž ne bi poročal. Če pa bi bil vanje vpleten po naključju, pa je zaradi omenjenih razlogov prav, da javnost to ve.

4.2.3 Konflikti interesov

To poglavje govori o tem, kako mora novinar ravnati, da ne bi prišlo do konfliktov interesov. Odreči se mora darilyom, uslugam, ugodnostim in drugemu, kar bi lahko vplivalo na njegovo verodostojnost. Informacij o finančnih dogodkih ne sme uporabljati za osebne interese; če ne gre drugače, pa mora o tem obvestiti javnost. Menim, da področje konfliktov interesov pomembno vpliva na novinarjevo delo. Sandersova (2003: 121) pravi, da razumevanje motivov in smotrov lahko pomaga razjasniti razpravo o konfliktih interesov. Tako lahko

novinar, recimo, poroča o grožnjah v lokalni trgovini, ki jo obiskuje, ali piše o problemih v šoli, ki jo obiskuje njegov sin. Pri tem Sandersova (2003: 127) dodaja, da je v takih primerih razkritje najlažja pot za pojasnitev možnih konfliktov interesov. Novinar mora biti pozoren predvsem na naslednje okoliščine, ki lahko povzročijo konflikt interesov z opravljanjem njegovih obveznosti:

- vključevanje v določene dejavnosti,
- članstvo v organizacijah,
- sprejemanje uslug ali prednostnih obravnav,
- denarna vlaganja,
- dodatne zaposlitve,
- prijateljstvo (Black in drugi v Poler, 1997: 146).

Podobno meni Goodwin (1994: 131), ki pravi, da prijateljstvo med poročevalcem in virom ni priporočljivo, saj lahko prinese težave, predvsem poročevalcu. Čeprav do konfliktov interesov lahko pride v različnih situacijah, Day (1991: 158) izpostavlja tri glavne:

- odnosi, zveze,
- udeležba v javnosti,
- osebni interesi.

Day (prav tam) še dodaja, da se takoj, ko novinar sprejme od virov usluge, darila ali druga posebna nadomestila, pojavi resno vprašanje o stopnji objektivnosti pri poročanju.

4.2.4 Splošne etične norme

To poglavje obravnava poseg v zasebnost in opozarja k pazljivosti pri zbiranju informacij o posameznikih. Večina členov je enakih kodeksu iz leta 1991, toda dvajseti člen določa, da je poseg v posameznikovo zasebnost dovoljen le, če obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih je pravica javnosti o obveščeni širša, ta člen pa tudi opozarja novinarja, da s svojim delom lahko škodi tistim, ki niso vajeni medijske pozornosti.

Enaindvajseti člen novinarja zavezuje k pazljivosti pri objavi slik in imen žrtev, storilcev in svojcev. Prav to področje je posebej občutljivo, z nepazljivostjo novinar lahko naredi veliko, nepopravljivo škodo. Še posebej ob nesrečeh ali nezgodah.

4.2.5 Pravice novinarjev in razmerja do javnosti

Členi so podobni kot v kodeksu iz leta 1991, novost sta le 26. in 27. člen. Prvi pravi, da novinar kot pristojno priznava le sodbo poklicnih kolegov. Zadnji člen govori o tem, da je novinar dolžen upoštevati enaka pravila, kot jih sam zahteva od drugih.

5. PRIMERJAVA

Ko je Društvo novinarjev sprejelo novi kodeks, je bil priljubljena tema številnih strokovnjakov in analitikov, ki so ga ocenjevali in primerjali s prejšnjim. Zato sem za začetek tega poglavja zbrala nekaj najzanimivejših ugotovitev.

Bertrand (2003: 35) pravi, da si novi slovenski novinarski kodeks zasluži pohvalo. Meni, da je med več kot 150 kodeksi, ki jih je do zdaj zbral, prav slovenski med najboljšimi. Edini člen, ki bi ga izločil, je tisti, ki novinarjem daje pravico, da izrazijo svoje mnenje. Poročati o novici, razlagati jo, podati ozadje, nakazati možen razvoj dogodkov – da, toda kako ima lahko novinar pravico, da izrazi svoje mnenje, če ni strokovnjak na tistem področju? Kot veliko drugih kodeksov tudi slovenski ne piše o največjih napakah medijev in novinarjev. Vzrok za to najpogosteje tiči v dejstvu, da novi kodeksi nastajajo na podlagi prejšnjih, meni Bertrand (2003: 35).

Tudi Jančič (2002 c), ki je sodeloval pri pripravi novega kodeksa, ocenjuje, da je Kodeks slovenskih novinarjev veliko boljši od Kodeksa novinarjev Republike Slovenije, saj je krajši, razumljivejši in postavlja jasnejša pravila.

Med kodeksoma je že na prvi pogled vidna oblikovna razlika. Prejšnji kodeks je razdeljen na člene in smernice, oblika, ki jo je Društvo novinarjev Slovenije pred dobrim desetletjem povzelo po nemškem kodeksu, je v novem kodeksu opuščena. Zdajšnji kodeks vsebuje preambulo, ki opisuje poslanstvo medijev, in le štiri najpomembnejša poglavja novinarskega delovanja, znotraj njih pa posamezne točke.

Kodeks iz leta 2002 z načeli, kot so, da je treba braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij, da so novinarji dolžni predstavljati celovito sliko dogodkov, da morajo svoje delo opravljati natančno in vestno, ter druga, ostreje kot tisti iz leta 1991 že s preambulo, brez katere ni mogoče razumeti obveznosti, določa kot temeljno načelo zavezanost informiranju javnosti. S številčnejšimi določbami skuša preprečiti ali omejiti nevarnost in možnost, da bi

tisti, ki imajo v družbi politično ali ekonomsko moč, skušali ravnanje novinarjev in medijev prikrojiti v svojo korist in na škodo javnosti.

Za nadaljnjo primerjavo vsebin kodeksov sem določila osem meril, ki se mi zdijo za oblikovanje novinarskega prispevka najpomembnejši.

To so:

1. *Resničnost poročanja*
2. *Preverjanje informacij*
3. *Ločevanje informacije od komentarja*
4. *Popravki*
5. *Spoštovanje zaupnosti vira*
6. *Ločevanje novinarskih prispevkov od oglasov*
7. *Varovanje človekove osebnosti in intime*
8. *Prepoved objavljjanja obtožb, klevet, laži*

1. Resničnost poročanja

Zahteva po resničnem in neponarejenem obveščanju javnosti je v obeh kodeksih na prvem mestu. V kodeksu iz leta 1991 je še zapisano, da je zloraba z rezanjem, montažo ali na način, ki ponareja bistvo vira, nesprejemljiva. Podoben je osmi člen v kodeksu iz leta 2002. Zanimiva je tudi primerjava na področju zbiranja podatkov. Kodeks novinarjev Republike Slovenije (1991) novinarju dovoljuje (pravi, da je njegova pravica) neovirano zbirati podatke, v obeh kodeksih je omenjeno tudi preverjanje. Novi sta določbi, da se mora novinar izogibati plačevanju informacij in da ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral. Spremenjen je tudi člen o uporabi nezakonitih in nepoštenih sredstev pri zbiranju informacij, dokaznih gradiv in slik. Kodeks iz leta 1991 pravi, da takega ravnanja ne opravičuje niti morebitni javni interes. Ta deontološki pristop je v novem kodeksu bolj teleološki, saj nezakonite načine, če ne gre drugače, dovoljuje, vendar mora javnost to vedeti. To je pomembno, ko novinar piše, denimo, o državnih ali vojaških skrivnostih. Novi kodeks še določa, da mora novinar, če je vpleten v dogodke, o katerih poroča, to razkriti

oziroma se kot novinar izločiti. Prejšnji kodeks tega ali podobnega določila ne vsebuje.

2. Preverjanje informacij

Kodeks slovenskih novinarjev (2002) podobno kot Kodeks novinarjev Republike Slovenije (1991) zahteva preverjanje zbranih informacij, tudi tistih, ki so pridobljene iz uradnih virov. Novi kodeks še pravi, da mora biti novinar previden, da se izogne napakam, in mora opozoriti na to, kadar objavlja nepotrjene informacije ali ugibanja.

3. Ločevanje informacije od komentarja

Določba, da je novinar dolžan ločiti informacijo in komentar in da mora biti razvidna razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem, je ostala.

4. Popravki

Medtem ko je kodeks iz leta 1991 v tem poglavju precej strog in določa, da morata novinar ali uredništvo napačno informacijo nemudoma in samoiniciativno in v primerni obliki popraviti, se novi kodeks s temi rešitvami ne ukvarja tako podrobno. Določa le, da morata napake priznati in jih popraviti. Zaveza novinarjev in uredništev je, da sami poskrbijo, da napake, ki so jih zagrešili, popravijo. Menim, da je bila odločba o popravkih v prejšnjem kodeksu prestroga, saj ni upoštevala okoliščin, ko napake ni mogoče takoj popraviti. Na drugi strani pa je popravljanje napak samoumevno.

5. Spoštovanje zaupnosti vira

Prejšnji kodeks določa, da je novinar dolžan spoštovati zaupnost, ki jo je zahteval informacijski vir. Novi kodeks pa določa, da mora novinar, kadar je le mogoče, navesti vir informacije, in da je le izjemoma mogoč dogovor o anonimnosti vira. Ta določba je novost. Dosedanja absolutna zaveza, da mora novinar o viru molčati, če ta to zahteva, je bila prestroga. V novem kodeksu se v

tem določilo jasno kaže pravica javnosti, da mora biti pravilno informirana ne le o dogodku, ampak tudi o viru, saj lahko le tako oceni verodostojnost. V nadaljevanju oba kodeksa novinarju dajeta pravico, da ne razkrije vira informacij, in dovoljujeta, da zavrne pričevanje.

6. Ločevanje novinarskih prispevkov od oglasov

To področje je kodeks iz leta 1991 obravnaval precej pomanjkljivo. Določal je le, da je sprejemanje podkupnine nezdržljivo z novinarskim kodeksom in da morajo biti oglasi ločeni od novinarskih besedil. Novi kodeks je na področju konfliktov interesov natančnejši in mu namenja kar sedem členov. To je posledica izkušenj novinarske skupnosti v zadnjih letih, pravi Jančič (2002 b: 10), ko so se pritiski in težave na tem področju v primerjavi s preteklostjo povečali. Tako kodeks iz leta 2002 dosledno prepoveduje vsako združevanje ali prepletanje oglaševalskih in novinarskih besedil, zahteva njihovo jasno ločevanje. Novinarji se morajo izogibati položajem, ko bi zaradi konflikta interesov lahko ogrozili svoje dobro ime ali dobro ime novinarske skupnosti. 17. člen določa pravico javnosti, da ve celo, če novinar trguje z vrednostnimi papirji, o katerih poroča. Pomemben je tudi 16. člen, ki pravi, da se mora novinar odreči raznim ugodnostim, da bi se izognil konfliktom interesov in zagotovil svojo verodostojnost.³

7. Varovanje človekove osebnosti in intime

Kodeks iz leta 1991 je novinarje zavezoval k varovanju človeške osebnosti in intime pred senzacionalizmom, novi kodeks pa le priporoča pazljivost pri zbiranju in posredovanju informacij o posameznikih in dodaja, da je poseg v osebnost dopusten, če obstaja za to javni interes. Novost je določba, da je pri

3. Znan je primer velikega farmacevtskega podjetja, ki je pripravilo predstavitev novega izdelka. Dogodek je trajal tri dni, vsi novinarji so bivali in jedli brezplačno. Gre za poskus »kupovanja« novinarjev in s tem zavajanja javnosti. Kako naj javnost verjame, da bo novinar poročal nepristransko o tistem, na čigar račun tri dni potuje, je in pije? Dilemo v tem smislu rešuje novi kodeks. Ivelja (2002: 26) v prispevku sicer omenja vse slabši socialni položaj novinarjev, ki se zato takim situacijam težko izognejo, ampak to ni predmet diplomskega dela. Nova ureditev sicer predvideva izjemne situacije, a z zavezo, da mora biti javnost o tem obveščena.

poročanju o javnih osebnostih pravica javnosti do obveščeniosti širša. Drugačen pristop torej, kot pa če novinarji zbirajo in objavljajo informacije o navadnih državljanih. Pri splošnih etičnih normah, kot je izogibanje rasnim, etničnim, spolnim, starostnim, verskim in geografskim stereotipom, je kodeks iz leta 2002 nekoliko razširjen, saj vključuje tudi zavezo izogibati se stereotipom, ki so povezani s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem.

8. Prepoved objavljanja obtožb, klevet, laži

Kodeks novinarjev Republike Slovenije (1991) vsebuje le ohlapno določilo, da je objavljanje neutemeljenih obtožb, napadov, laži, razžalitev in klevet v nasprotju z novinarskim kodeksom. Kodeks slovenskih novinarjev (2002) objavljanju takih vsebin sicer ne nasprotuje, vendar vsebuje novo določbo, da morajo novinarji pri objavi ostrih obtožb pridobiti odziv prizadetih. Taka določba je koristna in zmanjšuje nevarnost pomislekov o pristranskosti in nepopravljive škode ob napakah.

Tabela 5.1.: Primerjava Kodeksa novinarjev Republike Slovenije in Kodeksa slovenskih novinarjev

KRITERIJ / KODEKS	KODEKS NOVINARJEV REP.SLOVENIJE (1991)	KODEKS SLOVENSКИH NOVINARJEV (2002)
RESNIČNOST	NAJPOMEMBNEJŠE DOLOČILO	NAJPOMEMBNEJŠE DOLOČILO (LIBERALNEJŠI)
PREVERJANJE INFORMACIJE	DOLŽNOST	DOLŽNOST, IZOGIBANJE NAPAKAM
LOČEVANJE INFORMACIJE OD KOMENTARJEV	DOLŽNOST	DOLŽNOST
POPRAVEK	DOLŽNOST (NATANČNEJŠI)	DOLŽNOST
ZAUPNOST VIRA	DOLŽNOST	DOLŽNOST
KONFLIKT INTERESOV	LOČEVANJE OGLASOV OD NOVINARSKIH BESEDIL	JAVNOST MORA BITI OBVEŠČENA (NATANČNEJŠI, OSTREJŠI)
VAROVANJE ČLOVEKOVE OSEBNOSTI	STROŽJI	LIBERALNEJŠI
OBTOŽBE, GOVORICE, LAŽI	V NASPROTJU S KODEKSOM	ODZIV PRIZADETIH

6. USTREZNOST KODEKSA SLOVENSКИH NOVINARJEV

1. *Določila, ki jih je vseboval Kodeks novinarjev Republike Slovenije (1991), Kodeks slovenskih novinarjev (2002) pa jih je odpravil:*

- a) avtorizacija intervjuja,
- b) poročanje o predvolilnem obdobju,
- c) pisma bralcev,
- d) pisanje o jubilejih,
- e) sporočila za javnost,
- f) ankete javnega mnenja,
- g) embargo,
- h) raziskovanje, obveščevalna dejavnost,
- i) identifikacija novinarja.

a) Avtorizacija intervjuja

Dobro je, da je odpravljen člen o avtorizaciji intervjuja. S tem členom je bila novinarska svoboda omejena, saj je kodeks določal, da je intervju neoporečen šele, ko je končno verzijo odobril intervjuvanec. Če tega ni storil, javnost lahko ni bila v celoti informirana in bi lahko prišlo do zamolčanja pomembnih dejstev, do zavajanja. Ta člen omogoča, da na novinarjevo delo vplivajo drugi, kar pa je v nasprotju s temeljnimi določili novinarskega poklica. O objavi naj bi odločala novinar in uredništvo. Ta člen je tudi popolnoma neizvedljiv pri pogovorih v živo. Določila o intervjuju na javnost ne vplivajo neposredno, dejstvo pa je, da javnost ne bi bila v celoti obveščena, če intervju ne bi bil objavljen ali ne bi bil objavljen v celoti, ker je tako določil prizadeti. Tudi Milosavljevič (2002: 40) meni, da je bilo to določilo nepopolno, nedorečeno in ponižujoče za novinarja. Tistemu, ki daje intervju, je podeljevalo absolutno moč in nadzor nad tem, kar bo objavljeno, medtem ko je novinarja degradiralo v izpolnjevalca vseh zahtev in muh intervjuvanca. Poleg tega je bilo to diskriminatorno do novinarjev, ki delajo v tiskanih medijih. Pogoj, da mora prizadeti odobriti končno verzijo, politikom, gospodarstvenikom in kulturnikom omogoča, da pridobijo popolno moč in pravico do cenzure pri že narejenem intervjuju. Oznaka, da je intervju

novinarsko neoporečen, pa je popoln nesmisel. Tak intervju je mogoče neoporečen za intervjuvanca, nikakor pa ne za novinarja, še trdi Milosavljevič (prav tam).

Clayton (1994: 167) celo meni, da končnega izdelka (intervjuja) nikoli ne smemo pokazati intervjuvancu.

V praksi se je tudi pokazalo, kar je bilo pričakovano (op. av.), da nekateri novinarjevi sogovorniki institut avtorizacije izrabljajo za dodajanje povsem novih dejstev in misli ali za brisanje preveč drznih izjav, sicer v objavo ne privolijo. Tako je nastala svojevrstna blokada, ki je ni zakrivila novinarjeva malomarnost, ampak intervjuvančeva nečimrnost in (ali) samocenzura (Bervar, 2002: 28).

Na drugi strani pa ima določilo o avtorizaciji intervjuja lahko tudi pozitivne posledice. Predvsem kadar novinar ne piše resnice in bi bila brez soglasja prizadetega javnost napačno informirana, za prizadetega pa bi to pomenilo veliko škodo. Polerjeva (1997: 158) meni, da avtorizacija pomeni dodaten »ukrep« v prizadevanju za resnicoljubnost, ki je popolna dolžnost.

b) Poročanje o predvolilnem obdobju

Pravica, da lahko novinar s predvolilnih zborovanj poroča tudi o tistem, s čimer se ne strinja, izpodbija določilo o (ne)prikrivanju informacij. Ta določba je nelogična in pomeni pristransko poročanje. S kodeksom dopuščati nekaj, kar je samoumevno, je nelogično in kaže na napačno razumevanje profesije. Kakor da bi za trgovce napisali pravilo, da smejo ob sobotah poslovati tudi s tistimi, ki pridejo v trgovino v trenirki. Z upoštevanjem tega določila bi bila javnost zavedena. Novinar naj bi bil neopredeljen, sploh pri političnih stališčih, kar pa to določilo zanika. Gre tudi za vprašanje uravnoveženosti sporočila, ki po Dayu (1991: 74) pomeni navajanje vseh pogledov, ki povečujejo celostnost informacije in njeno razumljivost.

c) Pisma bralcev

Smernica o pismih bralcev, ki vsebuje kar sedem določb, je bila obravnavana preveč podrobno. Na novinarja sicer ne vpliva, res pa je, da bi spremenjena pisma bralcev lahko zavajala javnost. Pretirana zahteva je tudi, da se mora urednik ob dvomu posvetovati z avtorjem pisma. Je pa prav, da ima prizadeti pravico do odgovora, če pismo bralca vsebuje trditve in podatke o tretjih. Z žaljivimi in neresničnimi trditvami lahko pisma bralcev povzročijo škodo za predmet upovedovanja. Marsikatero določilo je torej upravičeno, vendar so vsa samoumevna in že skoraj banalna. To, da jih v novem kodeksu ni, na kakovost novinarstva pomembneje ne vpliva.

d) Jubileji

Ta smernica se mi zdi nesmiselna in nepotrebna, saj so jubileji osebnosti, sploh tistih, ki ne opravljajo izpostavljenih javnih funkcij, za obveščenost javnosti le postranskega pomena. Na drugi strani pa so lahko »navadni« ljudje vpleteni v dogajanje kot, denimo, prijatelji bolj izpostavljenih ljudi. Potem poročanje lahko vpliva na njihovo zasebnost.

e) Sporočila za javnost

Da je trebna sporočila za javnost in tisk, ki jih izdajajo oblasti, stranke, društva ali druga interesna združenja, posebej označiti, je samoumevna in ustaljena praksa novinarjev in uredništev. Zato je ta smernica odveč. Sploh pa uredništva sporočil za javnost ne objavljajo več posebej in v celoti, ampak jih uporabljajo le kot vir informacij za pripravo novinarskega prispevka.

f) Ankete javnega mnenja

Tudi objavljanje raziskovalnih metod: števila anketiranih, čas anket in naročnika raziskave je postalo stalnica, tako da so ta določila nepotrebna. Je pa objavljanje raziskovalnih metod dobro, saj so ti podatki koristni predvsem za

javnost. Lahko si ustvari mnenje o tem, koliko anketa dejansko odraža stališča javnosti.

g) Embargo

Zaradi embarga je novinar lahko omejen pri pisanju, saj informacije ne sme objaviti do določenega roka. Za nepristransko informacijo je lahko prikrajšana tudi javnost. Nespoštovanje embarga je tudi nesmiselno. Kot recimo takrat, ko javnost že pred dogodkom pozna vsebino govora na tem dogodku. Sicer gre pri embargu za dogovor med virom in medijem. Poseben vpliv bi imela ta smernica, če bi določala, da o spoštovanju embarga odloči medij. Lahko bi se tudi zgodilo, da medij ne bi spoštoval dogovora ali da bi vir posredoval napačne podatke, ampak to ni več predmet te obravnave. Menim tudi, da so taki primeri zelo redki.

h) Raziskovanje, obveščevalna dejavnost

Da je treba pri raziskovanju upoštevati omejitve, ki jih vsebujejo Ustava in zakoni, in spoštovati človekovo čast, je logično, prav tako je samoumevno, da novinar, ki se ukvarja z obveščevalno dejavnostjo, škodi verodostojnosti poklica. Upoštevanje teh smernic je sicer za novinarsko dejavnost dobro, saj zagotavlja verodostojnost in čim bolj nepristransko poročanje. Ti dve smernici bi morali biti sicer pogoj za novinarsko dejavnost.

i) Identifikacija novinarja

Pravila o tem, kako naj se novinar vede, da dokaže resnost in profesionalnost, so pomembna, še posebej, ker se novinarji tudi ne predstavijo ali se ne izkažejo z novinarsko izkaznico, čeprav jo imajo. Nekateri novinarji, na primer preiskovalni, se tudi lažno predstavljajo, s tem pa napeljujejo ljudi k prepričanju, da so nekdo drug, s čimer kršijo dolžnost resnicoljubnosti (povzeto po Poler, 1997: 153). Vseeno menim, da gre spet za objavljanje določb, ki so samoumevne. V nekaterih primerih pa je prikrievanje identitete lahko celo dobro, saj bi novinar, če bi se predstavil resnično, lahko dobil manj informacij. Tako bi

najbrž pri nedavnem požaru v Loškem Potoku dobili več informacij, če bi se domačinom predstavili kot naključni mimoidoči. Pri televizijskem ali radijskem novinarstvu to ni mogoče. Po Dayevem (1991: 109-110) mnenju sta etično sporni tudi uporaba skrite kamere in tajno snemanje pogovora.

2. *Določila, ki jih v Kodeksu novinarjev Republike Slovenije (1991) ni bilo, so pa v Kodeksu slovenskih novinarjev (2002):*

- a) preambula,
- b) konflikt interesov,
- c) ob objavi obtožb pridobiti mnenje prizadetih,
- d) anonimnost vira – izjema,
- e) širša pravica do obveščeniosti pri poročanju o javnih osebnostih,
- f) pri izogibanju stereotipom dodani še stereotipi, povezani s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom, socialnim položajem,
- g) novinarji kot pristojno priznavajo le sodbo poklicnih kolegov,
- h) novinar je dolžan upoštevati enaka pravila, kot jih sam zahteva od drugih.

a) Preambula

Preambula, ki je prejšnji kodeks ni vseboval, opisuje poslanstvo novinarja. Upoštevanje preambule pozitivno vpliva na ugled novinarja in njegovega poklica. Upoštevanje teh načel prinaša novinarju zaupanje javnosti v njegovo delo. Če se novinar drži navodil v preambuli, lahko prepreči ali pa vsaj omeji vpliv tistih, ki imajo v družbi politično ali gospodarsko moč, na njegovo delo. Z delom, kot ga določa preambula, si novinar zagotavlja verodostojnost. Od tega ima največjo korist prav javnost, kar je dobro, saj je novinar najprej odgovoren njej. Če se novinar drži določil preambule, je javnost natančno in nepristransko informirana. Novinarju lahko zaupa. Celovita slika dogodkov, ki jo mora novinar predstavljati, je pomembna tudi za vir, saj ta ne more izkoristiti medija v svoj prid. Tudi o predmetu upovedovanja javnost dobi celovito sliko in si o njem lahko ustvari lastno mnenje. Tako se lahko prepreči škoda, ki bi ob pristranskem poročanju nastala za predmet upovedovanja.

b) Konflikt interesov

Poglavje je zelo natančno in podrobno obravnava področje konfliktov interesov, zato je pričakovati, da bo do njih prihajalo redkeje kot doslej. S temi določbami se zmanjša možnost zavajanja javnosti in vpliva komercialistov ali lastnikov medijev na novinarsko delo. Za novinarja ima zato upoštevanje teh določil velik pomen. Pridobi zaupanje javnosti, od česar pa je lahko odvisno njegovo preživetje oziroma preživetje medijske hiše. Javnost tudi ni zavedena. Poglavje sicer ne vsebuje absolutnih prepovedi, vendar zahteva, da novinar o razlogih za poročanje, v katerem bi lahko prišlo do konfliktov interesov, obvesti javnost. Tako lahko javnost celovito presodi ravnanje novinarja in pridobljene informacije. Če novinar objavlja informacije v korist zunanjega naročnika in o tem ne obvesti javnosti, recimo, če hvali storitve kakega podjetja, ne da bi navedel, da gre za oglas, s tem sicer viru in predmetu upovedovanja koristi, vendar je pravica javnosti do pravilne in nepristranske obveščeni pomembnejša. Z neupoštevanjem določil drugega poglavja novinar izgublja verodostojnost in ugled.

c) Ob objavi obtožb pridobiti mnenje prizadetih

Če novinar upošteva to določbo, se izogne pristranskosti. Naslovnik ob odzivu prizadetega dobi še informacijo druge strani in lahko presodi, si ustvari mnenje in ima celovit pogled na stvar. Ta določba pomembno vpliva tudi na vir. Omogoča, da je vir pri obveščanju novinarjev previden in ne navaja hudih obtožb, še posebej lažnih. Prizadeta stran se namreč lahko odzove in obtožbe zanika ter tako zaščiti ali ohrani ugled. Upoštevanje tega določila je pomembno tudi za predmet upovedovanja. Ob neutemeljenem objavljanju hudih obtožb lahko novinar z objavo odziva prepreči škodo, ki bi nastala za predmet upovedovanja.

d) Anonimnost vira - izjema

Ta člen je pomemben predvsem za javnost, saj lahko lažje oceni verodostojnost informacije. Novinar se sicer lahko znajde v neprijetni situaciji, če vir zahteva

zaupnost. Takrat se mora odločiti, kateri interes bo upošteval. Kodeks sicer dopušča dogovor o anonimnosti, če informacije ni mogoče pridobiti drugače.

e) Širša pravica do obveščnosti pri poročanju o javnih osebnostih

Ta člen novinarja spodbuja k ločevanju načina pisanja o pomembnih in vplivnih posameznikih od pisanja o običajnih ljudeh. V teh določilih je spoštovanje človekovega dostojanstva najpomembnejše, a je javni interes še vedno močno poudarjen. Gre za to, da bi imela javnost čim celovitejše informacije, pazljivost pa novinarja varuje pred senzacionalističnim poročanjem in pred tem, da bi javni osebnosti povzročil škodo. Avtorji kodeksa so za obveščnost dobro poskrbeli, širša pravica javnosti je tudi sicer že pogost pojav. Ne le za javnost, ta člen je pomemben predvsem za novinarja. Pokaže se njegov čut za človeškost in pravo mero.

f) Pri izogibanju stereotipom dodani še stereotipi, povezani s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom, socialnim položajem

V času od sprejetja prejšnjega kodeksa do danes se je spremenil tudi odnos do ljudi z različnimi spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem, meni Jančič (2002 c), in dodaja, da so bolj izpostavljeni kot prej, razlike so bolj očitne, tudi pravica javnosti do obveščnosti je širša. Zato je prav, da posebno določilo v novinarskem kodeksu usmerja novinarje k previdnosti tudi na tem področju. Pri tem se še posebej pokaže novinarjev etični pristop k občutljivim temam. Prava mera in izogibanje senzacionalizmu sta odliki dobrega novinarja, z upoštevanjem določila o stereotipih lahko vpliva tudi na javno mnenje pri premagovanju stereotipov v družbi.

g) Novinarji kot pristojno priznavajo le sodbo poklicnih kolegov

To določilo spodbuja novinarje k odgovornosti in neodvisnosti, neodvisen novinar pa se bo trudil, da ne bo podlegel vplivom tistih, ki želijo medije oblikovati po svoje. To pa je bistvo za kakovostno in verodostojno novinarstvo. Z nevmešavanjem drugih tudi javnost ne bo zavedena, lahko se prepreči škoda

za predmet upovedovanja. Za vir to določilo sicer ni najbolj ugodno, vendar kodeks že v preambuli določa, da je prvo vodilo novinarjev pravica javnosti do čim boljše obveščnosti.

h) Novinar je dolžan upoštevati enaka pravila, kot jih sam zahteva od drugih

Ta člen novinarja usmerja k poštenosti in spoštovanju ljudi, za javnost pa je zagotovilo, da bo upošteval splošne norme, pisal resnicoljubno in neponarejeno, kar so odlike etično naravnane, k novinarski kakovosti usmerjenega novinarja in pogoji za zaupanje.

7. SKLEP

Leta 1991, ko je bil sprejet Kodeks novinarjev Republike Slovenije, so bile razmere v državi in na medijskem področju bistveno drugačne kot danes. Osamosvojitve slovenske dežele in nastanek nove države Slovenije je primer redkega zgodovinskega dogajanja, ugotavlja Kramberger (2002: 89). Dodaja (prav tam), da je v tem zgoščenem obdobju po daljšem nemiru v civilni družbi prišlo do vsaj trojnega gibanja na oblastnem področju: menjave režima, vzpostavljanja neodvisne slovenske države (mednarodnega priznanja) in do številnih sistemskih reform politike in gospodarstva. Z uveljavitvijo drugačnega političnega in ekonomskega sistema se je dramatično spremenila tudi novinarska skupnost. Prav to je bil eden od bistvenih razlogov, da se je Društvo novinarjev Slovenije odločilo za sprejem novega kodeksa. Ena prvih odločitev, ki jih je sprejela skupina, ki je pripravljala predlog sprememb, je bila opustiti zapleteno obliko, v kateri je kodeks razdeljen na člene in smernice (2002 c). To obliko je društvo pred desetletjem povzelo po nemškem kodeksu. Hkrati se je skupina odločila, da bo pripravila povsem novo besedilo. Kako nujno je bilo sprejetje novega kodeksa, bo pokazala praksa, res pa je, da so pravila za današnji čas veliko primernejša od prejšnjih.

Hipoteza, da je bilo sprejetje novega kodeksa nujno in da je zdajšnji kodeks ustrežnejši od prejšnjega, se je torej potrdila. Nekatere točke prejšnjega kodeksa sploh niso bile več razumljive. Vseboval je številne določbe, ki so bile presplošne ali pa neuporabne, povzročale so le zmedo. Take določbe so: določba o avtorizaciji intervjuja, določba o sporočanju tudi tistih stališč, s katerimi se novinar ne strinja, določba o obletnicah, jubilejih in druge.

Pomembnih stvari, predvsem na področju mogočih konfliktov interesov, ki ugled novinarjev in skupnosti lahko ogrožajo, pa stari kodeks tako rekoč ni urejal ali pa jih je skrajno skopo in nenatančno. Novi kodeks ponuja nekaj dobrih rešitev za preprečevanje vmešavanja drugih v novinarsko delo in za zmanjšanje pritiskov politikov, lastnikov kapitala in medijev. To je dobro, saj je novinar v službi javnosti in ne oglaševalec v službi tega ali onega interesa.

Novi kodeks je oblikovala skupina v okviru Društva novinarjev Slovenije. Potem ko je bil napisan osnutek, so se snovalci kodeksa o njegovi vsebini usklajevali

več mesecev. Doseči so morali predvsem to, da ne bi bil spet sprejet kodeks z nelogičnimi in med seboj neuskklajenimi določbami. Svoja mnenja so povedali predstavniki številnih medijskih hiš, novinarji, uredniki, pravnica in predstavnica akademske sfere. V pol leta je nastal kodeks, kakršnega imamo zdaj, a na nekatera vprašanja novinarjev in urednikov, kako ravnati, še vedno ne ponuja odgovorov. Tak primer je vrsta popravka. Ali ob napaki v televizijskem prispevku objaviti popravljen prispevek, popravek, ki ga pripravi novinar ali objaviti posnetek odziva prizadetih? Novinarska etika pač ni univerzalna, tako tudi kodeks ne more predvideti vseh primerov novinarske prakse in ponuditi univerzalnih rešitev. Določa le najnujnejše pogoje, ki jih mora novinar spoštovati pri opravljanju svojega dela.

Upoštevanje določil novega kodeksa sicer zagotavlja kakovostnejše novinarstvo, vendar tu nastopi težava. Neupoštevanje kodeksa v novinarskih vrstah se ne sankcionira tako usodno kot pri pravnikih ali zdravnikih. Večjo odgovornost novinarjev do javnosti bi zagotovila vest vsakogar, ki sporoča javnosti. K temu, da bi kodeks zaživel in dosegel svoj namen, bi prispevala tudi vključitev urednikov in založnikov v njegovo izvajanje in upoštevanje. Za večjo transparentnost pravil in odgovornost tistih, ki sporočajo, so novinarji premalo. Je pa kodeks moralna obveznost novinarja in stvar njegove presoje. Gre za samoregulacijo, izpostavljenost lastnemu nadzoru, ne pa nadzoru zunanje avtoritete. »Če pravil našega dela ne bomo urejali sami, nam jih bo nekdo drug,« je poudaril Jančič (2002 c), ki je tudi član Novinarskega častnega razsodišča.

Poslanstvo medijev, kot ga povzema preambula, je zdaj bolje zaščiten.

V kodeksu iz leta 2002 ni več člena o avtorizaciji intervjuja, neprimerne smernice o načinih poročanja v predvolilnem obdobju, pismih bralcev, pisanju o jubilejih, objavljanju sporočil za tisk, anket javnega mnenja, embargu ... Vse te določbe so precej natančne, kar včasih ni dobro, saj se pokaže, da določb včasih sploh ni mogoče izvrševati (avtorizacija intervjuja, takojšen popravek). Raziskave tudi kažejo, da je zaupanje v medije vse manjše (Ferguson, Patten, 1993: 25). Veliko ljudi ima novinarje za neolikane, predrzne in nepazljive, češ

da razmišljajo le o »dobiti zgodbo« (Ferguson, Patten, 1993: 34). Javnost tudi vse bolj zanima, kako pošteni in iskreni so novinarji (prav tam). Če ljudje začutijo, da novinarji svojega poklica ne opravljajo profesionalno, da ne upoštevajo interesov javnosti, temveč druge interese, medije kaznujejo z izgubo zaupanja.

Menim, da je novi kodeks bližje svojemu namenu, da novinarju omogoča več neodvisnosti, da pomeni izboljšanje samoregulacije in nenazadnje tudi profesionalnost novinarskega poklica.

Kodeks bi morali poznati in upoštevati vsi novinarji, kar pa za dobrega novinarja ni dovolj. Zdi se namreč, da ob vsesplošni komercializaciji medijev, ko vsebine ne določajo več novinarji, ampak lastniki kapitala in medijev ter oglaševalci, novinarji na kodeks vse bolj pozabljajo in objavljajo prispevke, ki so etično sporni. Število bralcev, ki take zgodbe sprejmejo, pa je merilo uspešnosti medijev. Prevečkrat se tudi dogaja, da so mediji podaljšana roka politike, kar ni dobro. Tudi Bervar (2002: 9) ugotavlja, da se naš kodeks lahko meri s kodeksi v razvitih demokracijah, vendar njegova moč čedalje bolj slabi. Gre torej za to, da je ne glede na sistem in razmere še vedno novinarjev osebni občutek odgovornosti tisti, ki bi lahko preprečil neetično novinarstvo. Uvedba hujših sankcij za kršitev kodeksa bi novinarstvo preveč omejilo.

Sprejetje novega kodeksa oktobra lani je torej dober dokaz za pravilnost mojih ugotovitev. V diplomskem delu so zbrana najpomembnejša dognanja o obeh kodeksih in razlike med njima. Zaradi raznolikosti novinarskih primerov, novinarskega dela in novinarjev samih pa stopnje učinkovitosti novega kodeksa ne moremo predvideti. Kako primeren in dober je za sedmo silo dejansko Kodeks slovenskih novinarjev, bo pokazal čas. Pomislek o tem, v kolikšni meri kodeks dejansko izraža stopnjo razvoja profesionalne novinarske etike, pa je povsem na mestu.

8. LITERATURA

Strokovne in znanstvene monografije ter članki:

- AHAČIČ, Draga (1988): »Nasprotje med individualno in družbeno moralno v javnem izražanju«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 631-632.
- BERTRAND, Jean-Claude (2003): »Pregled sistemov medijske odgovornosti«. Medijska preža, marec 2003.
- BERTRAND, Jean-Claude (2003): »Odličen kodeks, toda...«. Medijska preža, marec 2003.
- BERVAR, Gojko (2002): Svoboda neodgovornosti. Mirovni inštitut, Ljubljana.
- CLAYTON, Joan (1994): Interviewing for Journalists. Piatkus, London.
- CHRISTIANS, Clifford (1998): Media ethics: Cases and moral reasoning. Longman, New York.
- DAY, Louis (1991): Ethics in Media Communications: Cases and Controversies. Wadsworth, Belmont.
- DRČAR – MURKO, Mojca (1988): »Odgovornost za javno besedo«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 616-619.
- ĐURIĆ, Dušan (1986): Novinarska delavnica. Delavska enotnost, Ljubljana.
- ENCABO, Manuel Nunez (1996): »Časnikarska etika«. Mediji, etika in deontologija – zbornik, str. 63-78, ur. Marjan Sedmak. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana,
- ERJAVEC, Karmen (1998): Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka. Jutro, Ljubljana.
- ERJAVEC, Karmen (1999): Novinarska kakovost. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- (1988): »Iz razprave na posvetovanju Društva novinarjev Slovenije: Slovenski novinarji nočejo biti družbenopolitični delavci«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 627.
- FERGUSON, Donald, PATTEN, Jim (1993): Journalism today, četrta izdaja. NTC Publishing Group, Lincolnwood.
- GOODWIN, H. Eugene (1994): Groping for ethics in journalism. Iowa State University Press, Ames, Iowa.
- HAUSMAN, Carl (1990): The Decision-making Process in Journalism. Nelson – Hall Publishers, Chicago.

HRIBAR, Tine (1991): Uvod v etiko. Nova revija, Ljubljana.

JANČIČ, Peter (1990): »Kodeksi novinarske etike: etike množičnih medijev«. Teorija in praksa, 27, 8-9, str. 1138-1144.

JANČIČ, Peter (2002 a): »Kako je nastal novi kodeks novinarske etike?«. Medijska preža, december, 2002.

JAVORNIK, Marjan in drugi (1994): Enciklopedija Slovenije, knjiga 8. Mladinska knjiga, Ljubljana.

JONES, Clement J. (1980): Mass Media Codes of Ethics and Councils: a comparative international study on professional standards. Unesco, Paris.

KOŠIR, Manca (1988): »Po poti posvetovanja o novinarski etiki«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 607-611.

KOŠIR, Manca (1992): »Kdo so psi čuvaji in zakaj tako lajajo?«. Demokracija in politična kultura – zbornik, str. 75-84, ur. Janez Stanič in Dušan Macura. Enajsta univerza, Ljubljana.

KOŠIR, Manca (1993): »Slovenski dnevniki v luči Kodeksa novinarjev RS«. Teorija in praksa, 30, 11-12, str. 1233-1241.

KOŠIR, Manca, POLER, Melita (1996): »Utemeljitev novinarske etike in svoboda slovenskih novinarjev«. Mediji, etika in deontologija – zbornik, str. 9-23, ur. Marjan Sedmak. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana,

KOŠIR, Manca, RANFL, Rajko (1996): Vzgoja za medije. DZS, Ljubljana.

KOVAČ, Edvard (1992): Modrost o ljubezni. Mihelač, Ljubljana.

KOVAČ, Edvard (1996): »Meč, pero, kamera«. Mediji, etika in deontologija – zbornik, str. 5-7, ur. Marjan Sedmak. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

KOVAČ, Edvard (2000): Oddaljena bližina. Mladinska knjiga, Ljubljana.

KRAMBERGER, Anton (2002): »Vpliv zgodovinske podrejenosti slovenskih elit na elitno dinamiko v obdobju od 1988 do 1995«. Demokracija v Sloveniji – zbornik, str. 89-111, ur. Niko Toš in Ivan Bernik. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

MEYER, Philip (1991): Ethical Journalism (A Guide for Students, Practitioners and Consumers). University Press of America, Maryland.

MILOSAVLJEVIČ, Marko (2002): »Zakaj je dobro, da je ukinjena avtorizacija intervjuja?«. Medijska preža, december 2002.

NOVAK, Bogdan (1988): »Potrebna je osebna etika«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 634-636.

- PIPPERT, Wesley G. (1989): An Ethics of News: a reporter's search for truth. Georgetown University Press, Georgetown.
- POLER, Melita (1994): »Donald L. Ferguson and Jim Patten: Journalism today!«. Teorija in praksa, 31, 3-4, str. 391-393.
- POLER, Melita (1997): Novinarska etika. Magnolija, Ljubljana.
- REPOVŽ, Grega (2001): »Profesionalizacija je nujna«. Medijska preža, pomlad, 2001.
- RUDIN, Richard, IBBOTSON, Trevor (2002): An Introduction to Journalism. Focal Press, London.
- SANDERS, Karen (2003): Ethics & Journalism. Sage Publications, London.
- SEDMAK, Marjan (1993): »Medijska zakonodaja: Pluralizacija medijev in avtonomnost časnikarjev«. Teorija in praksa, 30, 11-12, str. 1241-1246.
- SPLICHAL, Slavko (1988): »Izobraževanje, etika in profesionalizacija novinarstva«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 619-624.
- SRUK, Vlado (1986): Morala in etika. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- ŠAFAR, Franček (1973): Mala splošna enciklopedija. DZS, Ljubljana.
- ŠTER, Jože (1994): Kaj je moralno. Davean, Ljubljana.
- ŠUŠTAR, Alojzij (1988): »Nekaj misli o novinarski etiki«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 613-616.
- VASLE, Vinko (1988): »Etika, morala in ideologija«. Teorija in praksa, 25, 5, str. 628-630.
- VIDIC, Jana (1996): Moralne dileme sodobnega slovenskega novinarstva. Diplomaska naloga, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

Časopisni prispevki:

- IVELJA, Ranka (2002): »Ljubljenčki namesto čuvaji«. Dnevnik, 15. oktober, stran 3.
- IVELJA, Ranka (2002): »Etičnost kot privilegij«. Dnevnik, Zelena pika, 19. oktober, stran 26.
- JANČIČ, Peter (2002 b): »Zahtevajo ga čas in spremenjene okoliščine«. Novinarski dnevi 2002, E-novinar, posebna številka, 10., 11., 12. oktober, stran 10, 11.
- MILOSAVLJEVIČ, Marko (2002): »Še vedno moč brez odgovornosti?«. Delo, Sobotna priloga, 2. november, stran 11.

SPLICHAL, Slavko (2002): »Svoboda tiska umira? Naj živi svoboda peresa!«. Delo, Sobotna priloga, 19. oktober, stran 13.

Intervju:

(2002 c): JANČIČ, Peter, član Novinarskega častnega razsodišča, 24. oktobra 2002.

Viri z interneta:

Društvo novinarjev: www.novinar.com

Sindikar novinarjev: www.novinar.com/sindikar

International Federation of Journalists: www.ifj.org

Presswise: www.presswise.org.uk

Kodeksi in drugi dokumenti:

(1991) Kodeks novinarjev Republike Slovenije. Društvo novinarjev Slovenije, Gozd Martuljek.

(2002) Kodeks slovenskih novinarjev. Društvo novinarjev Slovenije, Izola.

(2000) Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija. Svet RTV Slovenija, Ljubljana

9. PRILOGI

Priloga A:

KODEKS NOVINARJEV REPUBLIKE SLOVENIJE (1991)

1. Novinarjeva temeljna obveznost je resnično in neponarejeno obveščanje javnosti.

Novinar poroča kot očitavec ali na podlagi dejstev in dokazil znanega porekla. Izpuščanje bistvenih in novinarju znanih dejstev, prikrievanje in zapiranje informacij ali ponarejanje dokumentov je v nasprotju s kodeksom. Norma resničnosti velja za besedilo, sliko in zvok. Nesprejemljiva je zloraba z rezanjem, montažo ali na način, ki ponareja bistvo vira. Novinarjeva pravica je, da neovirano zbira in posreduje informacije in da obvešča o primerih, če ga pri tem nezakonito in neutemeljeno ovirajo.

Smernica 1.1. Predvolilno obdobje

Objektivno in koristno za svobodo obveščanja ter uravnoteženo lahko novinarji s predvolilnih zborovanj sporočajo tudi stališča, s katerimi se ne strinjajo. To velja tudi za oglase, ki jih varuje svoboda tiska.

Smernica 1.2. Sporočila za tisk

Sporočila za javnost in tisk, ki jih izdajajo oblasti, stranke, društva ali druga interesna združenja, je treba posebej označiti, zlasti kadar niso uredniško obdelana.

2. Informacije v sliki in besedi, namenjene objavi, je dolžan novinar skrbno preveriti. Njihova predelava, naslovi in podnapisi ne smejo potvarjati vsebine, nepotrjene vesti, govorice in ugibanja je treba v tem smislu označiti. Primerno mora biti označena tudi simbolna in arhivna slika.

Plagiat je nezdržljiv z novinarskim kodeksom.

Smernica 2.1. Objavljanje anket javnega mnenja

Kodeks priporoča objavljanje raziskovalnih metod: števila anketiranih, čas anket in naročnika raziskave.

Smernica 2.2. Simbolna ilustracija

Kadar je mogoče ilustracijo razumeti kot verodostojni posnetek, čeprav temu ni tako, je priporočljivo s pojasnilom dopolniti:

- nadomestno ali pomožno ilustracijo,
- stilizirano ilustracijo (umetniško vizualizacijo besedila),
- fotomontažo ali druge spremembe izvirnika.

Smernica 2.3. Napovedi ali izvlečki

Uredništva, ki objavljajo napovedi vsebin ali izvlečke člankov, so dolžna zagotoviti, da krajšave ali dopolnila ne spremenijo pomena izvirnika in ne dopuščajo napačnih sklepov.

Smernica 2.4. Intervju

Intervju je novinarsko neoporečen, ko je prizadeti odobril končno verzijo. V primerih, ko avtorizacija časovno ni mogoča, mora intervjuvanec nedvomno vedeti, da bodo njegove izjave objavljene v obliki intervjuja. Ustni ali pisni intervju v takih okoliščinah ni zgolj vest, marveč avtorsko-pravno zaščiteno delo, zlasti kadar je besedilo oblikovano v obliki navedb.

Če je tako osebno značilen intervju v celoti ali v bistvenih delih ponatisnjen ali povzet, je treba navesti vir.

Pri posrednem povzetku bistvenih misli z lastnimi besedami terja novinarska čast navedbo vira.

Smernica 2.5. Embargo

Časovno določen rok, pred katerim ni dovoljena objava posameznih vesti, je strokovno sprejemljiv le, če je v korist informiranja.

Embargo je v načelu prostovoljen dogovor med virom in mediji. Spoštovanje embarga je smiselno le, če gre za strokovno utemeljen razlog: besedilo še ne prebranega govora, vnaprej poslano poslovno poročilo, informacija o dogodku, ki se bo zgodil (zborovanje, sklepi, slovesnosti ...)

Embarga ni primerno zlorabiti v reklamne namene.

Smernica 2.6. Pisma bralcev

Omogočiti je treba objavo pisem bralcev, ki po obliki in vsebini ustrezajo izražanju mnenj in s tem oblikovanju javnega mnenja.

Pismo bralcev je jasno označen dopis za javno objavo. V primeru dvoma se je urednik dolžan posvetovati z avtorjem.

Praviloma je pismo bralcev objavljeno s polnim avtorjevim imenom in priimkom. Samo v izjemnih primerih, znanih uredništvu, je mogoče pismo bralca podpisati s kraticami ali drugače.

Zakonske omejitve glede kaznivih dejanj veljajo tudi za objavo pisem bralcev. Tudi zanje odgovarja odgovorni urednik.

Objava potvorjenih pisem bralcev zavaja javnost in je nezdružljiva z novinarskim kodeksom. Kadar obstaja dvom o identiteti pisca, jo je urednik dolžan preveriti.

Če vsebuje pismo bralca trditve in podatke o tretjih, ima prizadeti pravico do odgovora.

Neodtujljiva človekova pravica je, da ni mogoče krajšati ali spreminjati pisem bralcev brez soglasja avtorja. Krajšava je mogoča le, če vsebuje rubrika stalno opozorilo o priporočeni dolžini in vnaprej objavljeno napoved uredništva, da bo predolge prispevke krajšalo in ne bo spremenilo pomena.

3. Novinar je dolžen ločiti informacijo in komentar. Razvidna mora biti razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem.

4. Informacijo ali trditev, za katero se izkaže, da je napačna, mora novinar, ki jo je objavil – ali njegovo uredništvo – nemudoma in samoiniciativno ter v primerni obliki popraviti.

Smernica 4.1. Popravek

Popravek mora nedvoumno izpričati, da je bila predhodna informacija v celoti ali delno napačna. Zato se popravek obvezno sklicuje na poprejšnjo objavo.

Popravek je obveznost uredništva, ki je ni mogoče obiti z morebitno objavo bralčevega pisma.

5. V nasprotju s kodeksom je uporaba nezakonitih in nepoštenih sredstev pri zbiranju informacij, dokaznih gradiv in slik.

Smernica 5.1. Identifikacija

Novinar se pri objavljanju svojega dela predstavi in na zahtevo tudi izkaže z novinarsko izkaznico. Nezdržljivo s kodeksom je potvarjanje identitete.

Smernica 5.2. Raziskovanje

Raziskovanje je legitimno sredstvo publicističnega delovanja. Pri tem je treba upoštevati omejitve, ki jih vsebujejo Ustava, zakoni in spoštovanje človekove časti. Morebitni javni interes ne opravičuje kaznivih in nemoralnih oblik novinarskega raziskovanja.

V primeru nesreč in katastrof ima reševanje žrtev in ogroženih prednost pred pravico obveščanja javnosti.

6. Novinar je dolžan spoštovati zaupnost, ki jo je zahteval informacijski vir.

Novinar spoštuje poslovno skrivnost, sme zavrniti pričevanje in ima pravico, da ne razkrije vira informacije.

Smernica 6.1. Zaupnost

Zaupnost je novinar dolžan spoštovati vselej, razen če je informacija sestavina načrta za kaznivo dejanje in obstaja zakonska obveznost za prijavo.

Smernica 6.2. Obveščevalna dejavnost

Kdor se kot novinar ukvarja z obveščevalno dejavnostjo, škodi verodostojnosti poklica in funkcij publicistike.

Smernica 6.3. Ločitev novinarskega in političnega delovanja

Če prevzame novinar vodilno funkcijo v strankah in organih oblasti, je priporočljiva jasna ločnica med poklicnim in političnim udejstvovanjem.

Za ugled in verodostojnost novinarstva je koristno, da pride v takih primerih za čas opravljanja političnih funkcij do mirovanja poklicnega novinarskega udejstvovanja. Tako se je mogoče izogniti občutku dvojne lojalnosti oz. odvisnosti.

7. Nezdružljivo z novinarskim kodeksom je akviziterstvo, sprejemanje podkupnine ali objavljane informacij v korist zunanjega naročnika.

Reklamna sporočila in oglasi morajo biti nedvoumno in razpoznavno ločeni od novinarskih sporočil.

Smernica 7.1. Ločitev novinarskih sporočil in oglasov

Oglasi in plačana besedila se morajo ločiti od sporočil v duhu tega kodeksa po obliki, vsebini in pristopu. Če obstaja kakršen koli dvom, je treba nedvoumno pripisati oz. opozoriti, da gre za oglas.

8. Novinar varuje človeško osebnost in njegovo intimo pred neupravičenim in senzacionalističnim razkrivanjem v javnosti, posebno je pozoren, ko poroča o nesrečah, družinskih tragedijah, boleznih, otrokih in mladoletnikih.

Kadar obvešča s področja pravosodja, upošteva, da ni nihče kriv, dokler ni pravnomočno obsojen.

Nezdružljivo s kodeksom je povečevanje kriminala, terorizma, nasilja in nečlovečnosti.

Smernica 8.1. Omemba imen, objava slik

Omemba imen in objava slik storilcev in žrtev v poročilih o nesrečah, preiskovalnih in sodnih postopkih načeloma ni upravičena. Vselej je treba razsoditi med interesom javnosti in pravico posameznika.

Posebno zaščito zaslužijo žrtve napadov in zločinov, kakor tudi svojci inkriminiranega storilca.

Smernica 8.2. Jubileji

Objave o jubilejih osebnosti, ki ne opravljajo izpostavljenih javnih funkcij, je praviloma dopustno s soglasjem prizadetega.

Smernica 8.3. Bolezen

Telesne in psihične bolezni ali okvare so neodtujljiv del človekove intime in praviloma niso predmet novinarskega poročanja z navedbo imen.

9. Objavljanje neosnovanih obtožb, napadov, laži, razžalitev in klevet je v nasprotju z novinarskim kodeksom.

10. Nezdružljiva s kodeksom je diskriminacija na osnovi spola, pripadnosti etnični, socialni ali narodni skupini, žalitev verskih čustev in običajev, vojno hujskaštvo ter netenje mednacionalnih trenj.

11. Novinar ima pravico brez posledic zavrniti nalogo, ki je v nasprotju s tem kodeksom in osebnim prepričanjem.

Nihče mu brez soglasja ne sme vsebinsko spremeniti, predelati in bistveno skrajšati novinarskega izdelka, novinar ima pravico podpisovati svoje prispevke. Novinarja ni mogoče podpisati brez njegove vednosti ali proti njegovi volji.

Smernica 11.1. Nepodpisani članki in psevdonimi

Za nepodpisani ali s psevdonimom opremljeni prispevek prevzame odgovornost uredništvo.

12. Novinar se je v duhu kodeksa dolžan odzvati vabilu na razpravo častnega razsodišča in spoštovati njegove razsodbe.

V duhu kodeksa prizadeta stran objavi odločitve častnega razsodišča.

Priloga B:

KODEKS SLOVENSКИH NOVINARJEV (2002)

Preambula

Prvo vodilo dela novinarjev je pravica javnosti do čim boljše informiranosti. Obveščенost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema. Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščенosti, morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj. Novinarji so dolžni predstavljati celovito sliko dogodkov in svoje delo ob spoštovanju pravic drugih opravljati natančno in vestno. Tako delo je temelj verodostojnosti novinarjev. Kodeks velja za besedilo, fotografijo, sliko in zvok.

Novinarsko delo

1. Novinar mora preverjati točnost zbranih informacij in biti previden, da se izogne napakam. Svoje napake - četudi nenamerne – mora priznati in popraviti.
2. Novinar mora pri objavljanju informacij, ki vsebujejo hude obtožbe, poskušati hkrati pridobiti odziv tistih, ki jih te informacije zadevajo.
3. Ko novinar objavlja nepotrjene informacije ali ugibanja, mora na to opozoriti.
4. Novinar mora, kadar je le mogoče, navesti vir informacije. Javnost ima pravico poznati vir informacije, da bi lahko ocenila njen pomen in verodostojnost.

Če sicer ni mogoče pridobiti informacije, se novinar lahko dogovori o anonimnosti vira.
5. Novinar sme zavrniti pričanje in razkritje vira informacij.
6. Novinar se mora izogibati plačevanju informacij in biti previden pri tistih, ki v zameno za informacije pričakujejo denar ali ugodnosti.

7. Novinar ne sme zamolčati pomembnih informacij, ki jih je zbral, ali ponarejati dokumentov.

8. Montaža, napovedi, naslovi in podnapisi ne smejo ponarejati vsebine. Primerno mora biti označena tudi simbolna ali arhivska slika.

9. Plagiaty so nedopustni.

10. Novinar se mora izogibati nedovoljenim načinom zbiranja podatkov. Če informacij, ki so za javnost izrednega pomena, ni mogoče pridobiti drugače, mora svoje ravnanje in razloge zanj predstaviti javnosti.

11. Novinar mora ločiti informacije od komentarjev. Razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem mora biti jasno razvidna.

12. Če je novinar vpleten v dogodke, o katerih poroča, mora to razkriti oziroma se kot novinar izločiti.

Konflikti interesov

13. Prepletanje ali združevanje novinarskih in oglaševalskih besedil ter opravil ni dopustno.

14. Oglasna sporočila, plačane objave in oglasi morajo biti razpoznavno in nedvoumno ločeni od novinarskih besedil. Če bi utegnil obstajati kakršen koli dvom, mora biti nedvoumno označeno, da gre za oglas. Hibridi med oglaševalskimi in novinarskimi vsebinami so nedopustni.

15. Novinar se mora izogibati situacijam, ki bi lahko privedle do konflikta interesov, dejanskega ali navideznega, s katerim bi lahko kompromitiral svoje dobro ime oziroma novinarsko skupnost.

16. Da bi se novinar izognil dejanskim ali navideznim konfliktom interesov, se mora odreči darilom, uslugam ali nagradam in se izogibati brezplačnim potovanjem in drugim ugodnostim, dodatnim zaposlitvam, delu v politiki,

državnih uradih ali drugih javnih institucijah, če bi to lahko zmanjšalo njegovo verodostojnost ali verodostojnost novinarske skupnosti.

17. Novinar ne sme zlorabljeni informacij o finančnih dogodkih, ki jih dobi pri svojem profesionalnem delu, za osebne interese. Če trguje z vrednostnimi papirji, o katerih poroča, mora to javnosti razkriti.

18. Novinar je dolžan zavrniti ugodnosti, ki jih ponujajo oglaševalci ali interesne skupine, in se upreti poskusom, da bi vplivali na njegovo poročanje.

19. Morebitne neizogibne konflikte interesov mora razkriti javnosti ali se kot novinar iz poročanja in komentiranja izločiti.

Splošne etične norme

20. Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščeni širša.

Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem in objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti.

21. Ko novinar poroča s področja pravosodja, upošteva, da nihče ni kriv, dokler ni pravnomočno obsojen.

Novinar mora biti pazljiv pri omembi imen in objavi slik storilcev, žrtev ter njihovih svojcev v poročilih o nesrečah in predkazenskih postopkih.

22. Posebno obzirnost mora pokazati pri zbiranju informacij, poročanju in objavi fotografij ter prenašanju izjav o otrocih in mladoletnikih, tistih, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter drugih huje prizadetih ali bolnih.

23. Novinar se mora izogibati rasnim, spolnim, starostnim, verskim, etničnim in geografskim stereotipom in stereotipom, povezanim s spolnimi nagnjenji, invalidnostjo, fizičnim videzom in socialnim položajem. Diskriminacija zaradi spola, pripadnosti etnični, verski, socialni ali narodni skupnosti, žalitev verskih čustev in običajev ter netenje mednacionalnih trenj niso dopustni.

Pravice novinarjev in razmerja do javnosti

24. Novinar ima pravico zavrniti delo, ki je v nasprotju s tem kodeksom ali njegovim prepričanjem.

25. Nihče ne sme brez soglasja novinarja pomensko spremeniti ali predelati njegovega izdelka. Novinar ima pravico podpisovati prispevke. Ni ga mogoče podpisovati brez njegove vednosti ali proti njegovi volji.

26. Novinar se je zavezan odzvati vabilu na razpravo Častnega razsodišča in mora upoštevati njegove razsodbe. Glede svojega profesionalnega ravnanja kot pristojno priznava zgolj sodbo svojih poklicnih kolegov.

27. Novinar je dolžan upoštevati enaka merila, kot jih sam zahteva od drugih.